БҮГҮ ЧУРТТАРНЫҢ ПРОЛЕТАРИЙЛЕРИ, КАТТЫЖЫҢАР!

ШЫН

1925 чылда үндезилеттинген

1963 ч. МАРТ 30 СУББОТА № 76 (5480).

СЭКП Тыва обкомунун болгаш Кызыл хооркомунун,

Тыва АССР-ниң Дээди Совединин органы

Өртээ 2 көп.

КӨДЭЭГЕ ИДЕОЛОГИЯ АЖЫЛЫНЫҢ ЧАА ҮЕ-ЧАДАЗЫ

Иркутскиге чөвүлел хурал

Амгы үеде бистиң чуртувустун бүгү-ле булуңнарында партия активиниң кичээнгейи көдээге идеология ажылын болбаазырангайжыдарының, көдээ ажыл-агыйның ажыл-ишчилериниң ортузунга массалыг политиктиг ажыл-чорудулганың чаа хевирлерин дилеп тыварының, партияның идеяларын пропагандалаарының айтырыгларынче угланган. Сибирьниң болгаш Ыраккы Чөен-чүктүн идеология ажылдаҥчыларының чөвүлел хуралы марттың 28—29 хүннеринде Иркутскиге болган. СЭКП-ниң XXII съездизиниң шиитпирлеринден, чаа Программадан болгаш СЭКП ТК-ның ноябрь Пленумунуң шиитпирлеринден үндезилеттинип турар идеологияның сорулгаларын чугаалажып көөрү-биле ол чөвүлел хуралды чыылдырган. Ол чөвүлел хурал бистиң партиявыстың, бүгү чоннуң амыдыралында дыка чугула үе-биле капсырлашкан. СЭКП ТК-ның ноябрь Пленумунуң шиитпирлеринге дүүштүр партийжи удуртулганы бүдүрүлге принциви-биле чаарты тургузарын боттандырган. Улус ажыл-агыйының улгаттыр каттыштырган чөвүлелдерин тургускан, тудугну эргелеп башкарарын зде организастаан, колхозтарны болгаш совхозтарны удуртур талазы-биле чаа бүдүрүлге эргелелдерин тургускулаан. Бо байдалдарның үезинде көдээге идеология ажылының дуржулгазын ханызы-биле өөренип көөрү, ону моон соңгаар калбаа-биле хөгжүдериниң дугайында бодалдарны солчуру эргежок чугула болу берген. Күш-ажылды коммунистиг ёзу-биле көөрүнге кижизиденче, көдээниң ажыл-ишчилериниң сагыш-сетинил талазы-биле бедик негелделерин ханды рарынче угланган дайынчы идеологтуг ажыл-чорудулганың чаа хевирлерин дилеп тывары —амгы үениң негелделиг сорулгалары ол-дур.

Партияның областар болгаш крайлар комитеттериниң секретарьлары, СЭКП крайкомнарының болгаш обкомнарының идеология киидистериниң эргеленчилериниң ораланчылары, будүрүлге эргелелдериниң партия комитеттериниң секретарьларының идеология ажылының талазы-биле ораланчылары, областар болгаш крайлар солуннарының редакторлары, аныяктар солуннарының редакторлары, радио дамчыдылга болгаш телевидение талазы-биле комитеттериниң даргалары, ВЛКСМ-ниң областар болгаш крайлар комитеттериниң секретарьлары, ном үндүрер черлериниң, политиктиг чырыдыышкын бажыңнарының директорлары, политиктиг болгаш эртем билиглер нептередир талазы-биле ниитилелдиң салбырларының даргалары, областарның улус өөредилге киидистериниң эргеленчилери, областарның болгаш крайларның культура эргелелдериниң начальниктери Иркутск чөвүлел хуралының ажылында киржип турар.

Иркутск чөвүлел хуралының тургускан айтырыглары кур черниң районнарының болгаш Ыраккы соңгу чүктүн, Оожум океанның зриктериниң болгаш Кулундин хөвүзүнүн, Коммунистиг партияның Программазын ёзугаар көдээ ажыл-агыйны көдүрериниң чаа курлавырларын ам ажыглалда киирип турар кайгамчык улуг делгемнерниң идеология фронтузунуң ажылдаҥчыларын олче хаара туткан. Бурят, Тыва, Якут АССР-лериниң, Алтай, Красноярск, Примор, Хабаровск крайларының, Магадан, Амур, Чита, Сахалин, Иркутск, Новосибирск, Кемерово, Камчатка, Омск болгаш Томск областарның төлөзелекчилери чөвүлел хуралга киришкен.

Көдээ ажыл-агый талазы-биле СЭКП-ниң Иркутск обкомунуң бирги секретары С. Н. Шетинин чөвүлел хуралды ажыткан.

«Амгы үениң байдалдарында партия организацияларының идеологтуг ажылының дугайында» илеткелди СЭКП ТК-ның идеология киидизиниң эргеленчизиниң ораланчызы А. Г. Егоров кылган.

Бо хурал дугайында делгереңгей отчёт дараазында солунга үнер.

Тарылга эжикте келди

★ ☆ ★

БОТТУГ, ОРГАНИЗАКЧЫ АЖЫЛ-ХЕРЕКЧЕ

Таңды будүрүлге эргелелиниң чөвүлелинде

Март 27-де болган колхоз-совхоз будүрүлгезиниң Таңды эргелелиниң чөвүлелинте Россия Федерациязының будүрүлге эргелелдериниң партия комитеттериниң секретарьларының болгаш начальниктериниң Москвага болган чөвүлел хуралының түннелдерин чугаалажып, эргелелдиң ажыл-агыйларының чедип алыр сорулгаларын чугаалашкан.

— 1963 чылда эргелелдиң ажыл-агыйларының мурнунда көдээ ажыл-агыйның бүгү культураларының тарылга шөлүн 214.300 гектар, оон иштинде кол мал чеми культура болур кукурузаның тарылга шөлүн 14.100 га чедирер сорулга салдынган—деп, эргелелдиң начальниги Н. И. Куценко илеткелинге чугаалаан.

Эргелелдиң колхозтары болгаш совхозтары часкы хову ажылдарын чедишкинниг чорудар дээш бүгү күүлдерни кылган бе? Кылдынган ажылдар ыракта четпес. Чазын чажып тарыыр культураларның тарылгазынга 90 мун ажыг га черни чазын удур аңдарар. Ылангыя «Тиилелге», «Межегей», «Элегес» совхозтарның болгаш Бии-Хем, Каа-Хем районнарның колхозтарының механизаторлары бо талазы-биле улуг ажылды кылыр апартаннар.

Техника септелгезиниң байдалы онза четпес. Амга чедир 190 тракторлар септеттинмээн, а кышкы үеде ажылдап турган 270 тракторга катап септелге чорудары негеттинип турар. Кожуг машиналарының септелгезиниң талазы-биле кылдынмаан ажылдар хөй.

Септелгениң хожудаанының чылдагазны чүдел дизе, механизаторларның хөй кезии кышкы үеде ийиги чергениң ажылдарынга турганында. А септелге кылып турганнарның ортузунга септелгенин темпизин дүргедедир болгаш шынарын экижидер дээш социалистиг чарышты ёзулуг организастап чорутпаан.

Механизатор кадрларның талазыбиле айтырыг чидин-биле тургустунуп турар. Чамдык ажыл-агыйларда механизатор кадрларны белеткеп туроа-даа, олар дөмей-ле негелдеге четпес, илчирбелиг тракторларга ийи эвлчег-биле, дугуйлуг тракторларга чаңгыс эвлчег-биле ажылдаарынга 126 механизатор четпес. Ылаңгыя «Межегей», «Элегес» совхозтарда болгаш Каа-Хем, Бии-Хем районнарның чамдык ажыл-агыйларында трактористер дыка чедишпес.

Тракторларның хөвүже үнер үези ырак эвес. Ынчалза-даа үрезин белеткелиниң айтырыы дүвүрээзиниг байдалда туруп турар. 29.300 тонна үрезиннериң үүгле 40 хуузу чажар шынарынга чедир ажылдаттынган. Дыка хөй аная үрезиннерни сорттуг үрезиннерге амга чедир солуваан. Ажыл-агыйларда чочак-тараа, картофель болгаш ногаа культураларының үрезиннери дыка четпес.

Кукурузаның болгаш өске-даа культураларның бедик дүжүттерин хөрзүнүг эки чемишчидип турган чедип ап болур дээрзин мурнакчы ажыл-агыйларның практиказы көргүзүп турда-ла Таңды эргелелиниң ажыл-агыйлары бо чылын ону база-ла ожаап көрбейн турарлар. Бо чылын 91.200 тонна тус черниң чемишчидилгезин шөлдерге төгер пландан үүгле 11 муң тоннаны шөлдерге чедиргенин маная чугааларгa четчир. Кукуруза тарын өстүрер 100 звеноларның 80-нин организастаан. Чамдык черлерде звеноларга чепсек-техниканы, тарыыр участокту быжыглап бербээн.

Оон ынай эш Куценко мал ажылының болгаш бирги кварталда өөттү, сүттү күүнеге садарының планнарын күүседип турарының айтырыгларынга доктааган. Таңды эргелелиниң колхозтары, совхозтары эрткен чылдарга бодаарга бо кыжын малдың бөдүүн болгаш шыктыг чемнери-биле артык ханды рытынганы билдингир. Ынчалза-даа күш-ажылды багай организастаанының, мал чемнериниң чарыгдалы дээш партия комитеттериниң, эргелелдиң болгаш ажыл-агыйларның удуртукчуларының талазындан чогуур контрольду чорутпаанының түннелинде мал ажылынга улуг хорамчаны болдурган. Ылаңгыя Бии-Хемниң «Хадың», Каа-Хемниң «Совет Тыва» колхозтарынга болгаш «Өөк» совхозка, дуржулга станциязынга малдың хорамчазы улуг болган.

Мал ажылының продуктуларын күүнеге садар талазы-биле эргелелдиң ажыл-агыйлары багай эвес көргүзүглүг болуп турар. Март 20-ге чедир медээ-биле алырга, бирги кварталда күүнеге эзт садарының планы 97,6 хуу, сүттүү—99,2 хуу күүсеттинген. Моон ап көөрге, бирги кварталдың онаалдаларын дыка ажыр күүседип болурунуң аргазы эргелелдиң ажыл-агыйларында бар.

Бии-Хем районнуң «Искра» колхозунуң даргазы Дежнев, Таңды районнуң «Революцияның чалбыыжы» колхозунуң даргазы Гудков, «Көк-Тей», «Сукпак» совхозтарның директорлары Ломаев, Петенёв, Каа-Хемниң «Тиилелге» колхозунуң агроному Глазырин, Таңдының партия комитединиң секретары Сухачёв, Тожунуң партия комитединиң секретары Машпадай болгаш оондаа өскелер боттарының саналдарынга усть-лабинчилерниң кыйгырыынга харыы кылдыр көдээниң ажыл-ишчилери часкы тарылгага канчаар белеткенип, мал кыштаглаарының чедишкинниг доозары дээш кандыг хемчеглер ап турарын чугаалаанар. Оон ынай оларның саналдарынга көдээ ажыл-агыйны удуртуруп улам экижидер, социалистиг хүлээлгелери хуусаа бетинде күүседиринче тараажыларның болгаш малчыннарның бүгү кужун мобилизастаар талазы-биле боттуг, тодаргай хемчеглерни ам-даа четпес чорудуп турары дээш парткомнарның, эргелелдиң болгаш оон «тускай эртемниглериниң адрезинге чамдык шүгүмүүлелчи чемелээшкиннер бар болган.

СЭКП обкомунуң көдээ ажылагый киидизиниң эргеленчизи эш Н. Конгар партия комитеттери болгаш будүрүлге эргелели көдээ ажыл-агый будүрүлгезин экижидеринге колхозтарга болгаш совхозтарга тодаргай дузаны көргүзер талазы-биле канчаар ажылдаза чогуурун чугаалаан.

Таңды эргелелиниң чөвүлели 1963 чылда күүседир тодаргай хүлээлгелерни айыткан доктаалды хүлээп алган. Эргелел 1963 чылда күүнеге 5,5 миллион пуд тараанны, 6305 тонна зътти, 10425 тонна сүттү болгаш 432 тонна дүктү садар.

Бо алдынган бедик хүлээлгелерни чедишкинниг күүседириниң аргазы бар деп чөвүлелдиң киржикчилери чаңгыс аай түннелди кылганнар.

Н. ВАНЬКОВ.

★

Чаа хову турлааңда

КЫЗЫЛ-ЧЫРАА. (Телефон-биле). Чөен-Хемчик будүрүлге эргелелиниң Ленин аттыг колхозунуң тараажылары часкы хову ажылынга белеткелин хынамчалыг чоруткан. Тараа культураларының үрезини четчир, оон хөй нуруузу эки үнүш-дужүттүг сорттар болуп турар.

Колхозтуң механизаторлары техника септелгезин база чедишкинниг дооскан. Күчүлүг 11 «ДТ-54» болгаш өске-даа тракторлар, кожулда машиналары шупту белен. Амгы хову ажылынга комплексилиг 7 агрегаттың ажыглалга кирери—колхозтуң амыдыралында база бир солун чүүл болур. Ол болза черни аңдарбышаан, илииртээр, дыгый бастырар—мындыг үш аңгы ажылды хары угда будүрер.

Сесегеде кол хову турлаа ам белен, ында чурттарга бажыннары, столовая болгаш кызыл булун турар черлер септеттинген, чугайлаттынган. Бо хүннерде тракторларны, кожулда машиналарын, үрезин болгаш кывар-чаар үүлдерни Сесегеже көжүрүп эгелээн.

Тарылга шөлүн эрткен чылын 1600 гектар турганындан ам 2000 чедир калбарар. Аңаа холбаштыр бо чылын Көк-Теректe чаа хову турлаан база немей организастаан. Дүмен-Байрга удуртқан бызаңчылар бригадазы ол турлагны дериринге эки ажылдаан. Бо хүннерде ажыл-иш ында улам хайныгыш турар.

Коммунист Чооду Сюров — «Тес-Хем» совхозтуң мурнакчы тракторизи болгаш сөөлгү үеде трактор бригадазының бригадири. Ол 13 чылдың дургузунда механизатор болуп турар.

Чооду Сюровтуң бригадазы ам чеди чылдың бешки чылының тарылгазынга ажыл-ишчи белеткелди чорудуп турар. Септезе чогуур 29 тракторнуң 26-зы, 9 сеялканың 7-зи, 120 илиириниң шуптузу, 12 андазын болгаш 3 лущильник септеттинген деп, бригадир чугаалап турар.

Көдээ ажыл-агый машиналарының септелгезинде комсомолчулар М. Чавырык, Б. Даваа, трактор септелгезинде көдээ Советтиң депутады О. Шоюн-оол, С. Маадыржап, А. Дадар-оол болгаш оондаа өскелер шалыпчы ажылдап турарлар.

Чооду Сюров район Совединин депутадынга ийи удаа соңгуттурган.

ЧУРУКТА: бригадир Чооду Сюров.

Сөзү болгаш фотозу С. Чажын-оолдуу.

АКШ-тың чазаанга нота

Чоокта чаа АКШ-тың Москвада элчини Ф. Колер ССРЭ-ның Даштыкы херектер министерствозунга нота дамчыдып берген. Март 15-те Аляскының районунга Каттышкан Штаттарының агаар делгемин ийи совет самолёттар үрээн дээр дугайында ол нотада чугаалап турар.

Бо чылдың март 27-де ССРЭ-ниң Даштыкы херектер министерствозу харыы нотаны АКШ-тың Москвада элчин черинче чоруткан. Чогуур совет эрге-чагыргаларның кылган ылаыладыг истелгезиниң түннелинде бо чылдың март 15-те ийи совет самолёттар Берингово далайның делегей сугларының кырынга ужудуушкунну чурум ёзугаар чорутканы илереттингенин Совет чазактың даасканын ёзугаар ол нотада дыңнадып турар. Ындыг болза-даа ол ужудуушкун үезинде совет самолёттар Американың Каттышкан Штаттарының девискээриниң кыры-биле ужуп эртпээн болгаш АКШ-тың агаар делгемин америк элчин черинiң айыткан нотазында черлерге-даа, Аляскаңың кандыг-бир өске черингедаа үревээн болган.

Истелгениң медээлери-биле ап көөрге, ужудуушкуннар делегей сугларының кыры-биле эрткен. Совет самолёттар элчинниң нотазында айытканы АКШ-тың агаар делгемин үрээн дээр черинге 350 километр безин чоокшуладыр ужутпаан болган.

Үстүнде айыткан үүлдерни барымдаалааш, Совет чазак Американың Каттышкан Штаттарының чазааның удурланыышкынын барымдаа чок болган ужурунда хүлээп албайн турар.

МАЙ 1-ГЕ УТКУШТУР

Дүүн, ажыл шагы төнгеленте республика типографиязының коллективиниң митингизи болган. Бүгү делегейниң ажылчы чоннарының эп-сеткил каттыштырылгазының хүнү, бүгү улустуң байырлалы—Май 1-ге алдар болдурган байырлал мурнунуң социалистиг чарыжын калбартырын Кызылдың полиграфистери шиитпирлээн.

Май мурнунуң эзлчээнге турушкаш, дөрт айларның будүрүлге планын 120 хуу күүседирин, пландан ажыр 10 муң рубльдиң продукциязын будүрерин хүлээнгеш, найысылалдың бүгү будүрүлге черлериниң коллективтерин болгаш ажылчы чоннарын Май 1-ге алдар болдурган күш-ажылчы эзлчегге туржурун полиграфистер кыйгырган.

Куба-биле эп-сеткил каттыштырылгазының латин-америк конгрезинге

Куба улус-биле боттарының эп-сеткил каттыштырылгазын илергейлээри-биле амгы конгресске чыылган Латин Американың улустарының төлээлеринге совет улустуң болгаш бодумнуң өмүнээмден изиг байырны чедирип тур мен.

Латин Америкада хосталгага ынакшылдыг кижилер, делегейниң бүгү чурттарында чаагай сеткилдиг кижилер Куба-биле эп-сеткил каттыштырылгазын, эрес-маадырлыг куба улусту деткиирин боттарының интернационалчы ыдыктыг хүлээлгези кылдыр санап турар. Бодунуң күзел-соруу-биле бодунуң оруун шилип алган куба улус, бодунуң хосталгазы дээш турушпушаан, тускайлаң хөгжүүрүнге бодунуң тускай догуннаар эргезин камгалап турар. Куба улустуң хосталгазын болгаш бодунуң социал-экономиктиг тургузуун ооң шилип алыр эргезин камгалаары — ол дээрге үүгле Куба дээш, куба улустуң эргелери дээш демисел эвес, харын база бүгү улустарның боттарының хуу-салымын боттары шиитпирлээр эргези дээш демисел-дир. Ооң ужурунда хосталгага ынакшылдыг куба улустуң иштики херектеринге холгаарлаашкынның кандыг-даа оралдажыышкынларынга делегейниң улустары шиитпирлиг удурланып турар.

Куба революцияның дайзыннары Кубага удур өжээниң кампаниязын өөскүдерин чаа күштүү-биле ораалдажып турар үеде силерниң конгрезиңер чыылган-дыр. Хосталганың ортулуунуң кырынга айыыл база катап диргелип кел чыдарын Сан-Хосеге чөвүлел хуралдың киржикчилериниң чоокта чаа кылган сүлчээзи тодаргай херечилеп турар. Бо байдалда Латин Американың мурнакчы хөй-ниити күштериниң, делегейниң бүгү улустарының Куба Республика-биле эп-сеткил каттыштырылгазы онза чугула ужур-дузалыг болуп турар.

Совет кижилерге хамаарыштыр кандыгыл дизе, олар революсчу Кубаның талазынга кезээде туруп келген болгаш турар-даа. Бодунуң чырыткылыг келир үезин тургузар, бодунуң чаалап алыышкыннарын камгалаар талазы-биле акы-дуңма куба улуска совет кижилер дузалажып келген болгаш дузалажып-даа турар.

Кубаның маадырлыг улузу-биле боттуг эп-сеткил каттыштырылгазын болгаш найыралды хөгжүдер дээш демиселдиң чаагай хереэнге чедишкиннерни конгресстиң киржикчилеринге күзедим.

Н. ХРУЩЕВ.

КЫСКАЗЫ-БИЛЕ

★ Барыын-Хемчик районда «Кара-Хөл» колхозтуң малчыны Хертек Биче-оол хой ажылында ам сес чыл чедип турар. Оон кадарганы кодан хой чыл бүгү менди, продуктулуу-даа бедик болуп келген. Чижээ, эрткен чылын тыва хой бүрүзүнден 2800 грамм дүктү кыргып алган.

Малчынның коданында төрүүр 300 хой бо чылын база хүр кыштаглаан. Төрээн 200 хойнуң 205 хураганы шупту менди. Хертек Биче-оол амгы үеде часкы одарда көжүп келген. Боос болгаш чаа төрээн хойларынга немелде чемни берип турар.

★ Улуг-Хемниң «Күш-ажылдың хостуу» колхозунуң Эйлиг-Хем участогунда Түлүш Өдектиң коданындан 310 хой 323 хураганны төрээн. Эки ажаап, чемгерип турарындан он хураганнар менди доругуп турар.

Хойнуң массалыг оолдап турарынга холбаштыр, ол коданда чеди сакманщиктерни быжыглаан. Оларның аразында бежен алды харлыг Долума 43 хураганны доруктуруп дужаган, Ж. Сандык, Д. Меңниш, А. Акыс олар база эки ажылдап турар.

★ Тес-Хем будүрүлге эргелелиниң «Чодураа» колхозунуң малчыны Б. Ч. Сырат бо чылын хой бүрүзүнден 3500 грамм дүктү кыргып алырын, чаш хураганын бүрүн өстүрүп доруктурарын хүлээнген. Оон сөзү ажыл-херек кырында боттанып турар.

Малчынның хою хүр кыштаглап турар. Бо хүннерге чедир төрээн 359 хоюнуң хураганы шупту бар, эки мандыг турар.

★ Улуг-Хемниң «Ленин» колхозунуң малчыны Ш. Ш. Ооржак бо чылын хой бүрүзүнден 3500 грамм дүктү кыргып алган. Ол 13 чылдың дургузунда механизатор болуп турар.

Чооду Сюровтуң бригадазы ам чеди чылдың бешки чылының тарылгазынга ажыл-ишчи белеткелди чорудуп турар. Септезе чогуур 29 тракторнуң 26-зы, 9 сеялканың 7-зи, 120 илиириниң шуптузу, 12 андазын болгаш 3 лущильник септеттинген деп, бригадир чугаалап турар.

Көдээ ажыл-агый машиналарының септелгезинде комсомолчулар М. Чавырык, Б. Даваа, трактор септелгезинде көдээ Советтиң депутады О. Шоюн-оол, С. Маадыржап, А. Дадар-оол болгаш оондаа өскелер шалыпчы ажылдап турарлар.

Чооду Сюров район Совединин депутадынга ийи удаа соңгуттурган.

ЧУРУКТА: бригадир Чооду Сюров.

Сөзү болгаш фотозу С. Чажын-оолдуу.

Тарылга шөлүн чемишчиткен

Шагаан-Арыг хоорайның № 2 школазының 9—10 классчылары шупту 50 кижи үш бөлүк боор алгаш, совхозтарга практика эрттиргеннер.

Школада ветеринария башкызы А. А. Кузнецованың удуртулгазыбиле бирги бөлүк «УТКА 25 чылы» совхозтуң хаваан фермазынга барганнар. Олар ферманың арыглаашкынынга киржип, хаваннар ажаларынга дузалашкан.

Ийиги бөлүк «Улуг-Хая» совхозтуң Алдыы-Шынаада кукуруза бригадазынга практика өрттирип, тарылга шөлүн чемишчиткен.

Күш-ажыл башкызы Г. Б. Некрасовка удуртқан үшкү бөлүк Шагаан-Арыг промкомбинатка чазанылга хереэн улам ханы өөренип, теоретиктиг билиглерин практикага ажыглаан.

ПАРТИЙЖИ АМЫДЫРАЛ

Совхоз бүдүрүлгезинде бистиң коммунистеривис

СЭКП ТК-ның ноябрь Пленуму улус ажыл-агыйынның бүгү адырларына партийжи удуртулганы бүдүрүлге принцивин барымдаалап эде тургузарын шиитпирлээш, партия амыдыралынга чаа угланыышкынны берген. Барыын-Хемчиктиң «Шекпээр» совхозунуң Биче-Тей салбырында партия эге организациязы ноябрь Пленумунуң шиитпирлерин боттандырарынга холбаштыр эрткен үениң иштинде чамдык хемчеглерни ап, совхоз бүдүрүлгезинче бодунуң удуртулгазын элээн чоокшулаткан.

Хамыктың мурнунда бодунуң дээре күштерин парторганизация мал, чер ажылдарының, тудугнуң шиитпирлиг участоктарында быжыглаан. Салбырда 50 ажыг коммунистерниң 26-зы мал ажылында, ооң иштинде 13 коммунист — кадарчылап, 4 коммунист — саанчылап, 6 коммунист — сакманщиктеп ажылдап турар, а оон артканнары хаван болгаш куш ажылында хаара туттунган. 25 коммунистер чер ажылында болгаш тудугда киржип турарлар.

Шуут-ла бүдүрүлгеде ажылдап турар коммунистерниң хөй кезии чон ортузунда организас-массалыг, политкижизидилгелиг хемчеглерге идепкейлиг киришпишаан, бүдүрүлгеге боттарының мурнакчы үлегерин көргүзүп турарлар. Чижээ, Биче-Тей сүт-бараан фермазының саанчылары Бычылдай, Сыгыр олар эрткен ажыл-агый чылында инек бүрүзүнден ортумаа-биле 1600—1700 литр сүттү сагганнар. Олар бо чылын база бедик көргүзүглерни чедип ап турар.

Хойжу бригаданың бригадири коммунист Доржу бодунда быжыглаттынган 500 ажыг хойларының иштинден төрээн 320 хоюндан 322 хураганны ап, менди доруктуруп турар. Ол ышкаш Сүлдемчик, Дөрбелчин дээн ышкаш хойжу коммунистер база-ла төрээн хойларының чаш төлүн менди ап турарлар. Сүт-бараан фермазының бызаа ажаакчызы коммунист Комбу-Доржу эрткен чылын 300 бызааларны менди доруктуруп, семирти азыраап, совхозка дужааган. Ол амдыызында 50 бызааларны азырап турар. Көдээ ажыл-агый продуктуларын бүдүрерин көвүдедир талазы-биле усть-лабинчилериң кыйгырыынга харыы кылдыр бызаа бүрүзүнге хонукта 500—600 граммдан эвээш эвес немелде семиртилгени бээрин ол хүлээнген.

Совхозтуң трактор бригадазында база хөй коммунистер ажылдап турар болгаш олар база-ла бүдүрүлгеге мурнакчы үлегерин көргүзүп келген. Коммунист О. Белек-оол удуртқан механизаторларның ол улуг бригадазы совхозтуң үш салбырының аайы-биле тус-тус бөлүктерде чардынган. Механизаторларның бригадазы часкы шөл ажылдарынга техника септелгезин кустен эгелээш-ле бо хүннерге чедир үргүлчүлеп келген. 40 тракторларның 37-зин септеп дооскан, 37 сеялкалар, 20 трактор андазыннары, 168 илиирлер болгаш көдээ ажыл-агыйның өскедаа машиналары ам ажылдап кириптеринге белен болган. Маңаа механизаторжу коммунистерниң ролю дыка улуг болганын демдеглээр херек.

Совхозта бо чылын тудуг ажылдарының планы база улуг. 30 аал ишти чурттаар 15 бажыңнарны тударынга, хөй-хөй бүдүрүлге тудугларын чорударынга 3000 кубометр тудуг ыяжы хереглеттинер турган. Оон 2010 кубометри тайгада белеткеттинген, 400 кубометри тудуг шөлдеринде дүшкен. Тудуг ыяжының сөөртүлгезинде прицептиг үш машиналар доктаамал ажылдап турар. Тудуг ажылында бистиң мурнакчыларывыс база эвээш эвес. Оларның аразында Күдерек, Чат, Сандыков, Сегбелдей, Бойду-Сады дээн ышкаш үлүг-норманы үргүлчү-ле 125—150 хуу күүседип турар эштер бар. Олар совхоз төвүнде 6 чурттарга бажыңнарының тудуун хайныышкынныг чорудып турарлар.

Салбырда парторганизация чон ортузунга идеологтуг ажылды күштелдиреринче база улуг кичээнгейни салып келген. Партия чырыышкыны, техниктиг болгаш ниити өредилге бо чылын мурнукузундан дээре организастаттынган. Көдээ ажыл-агыйның тодаргай экономиказын өөренириинин бөлгүмүнде 25, партия төөгүзүн өөренир бөлгүмде 14, агитаторлар школазында 23, көдээ аныяктарның кежээки школазында 30 коммунистер, комсомолчулар, кежигүн эвестер үзүктелишкин чок өөренип, боттарының политиктиг, экономиктиг болгаш ниити билиин кызымак өстүрүп турааар. Өредилгениң бүгү хевирлерин шыырак белеткелдиг пропагандисчи кадрлар башкылап турар.

Ажылчы чоннуң ортузунда агитас-массалыг ажыл, лекция пропагандазы база элээн калбарып турар. Бистиң хөй санныг агитаторларывыс ноябрь Пленумунун материалдарын болгаш өске-даа чугула-чугула документилерни салбырның ажылчы чонунга делгеренгейи-биле таныштырып, оларны чаа-чаа күш-ажылчы чедиишкиннерже сорук киирип келген. Агитаторларның иштинден, ылангыя С. Седен, Чудурукпай, О. Седип, Даваа, Ангыр-оол, М. Доржу олар эң идепкейлиг ажылдап, сүүрдан эгелээш, тус-тус малчыннарга чедир калбак таныштырылганы чорудуп, политиктиг ажылды ажылгый сорулгалары-биле тудуш холбаалыг эрттирип келгенин онзалап демдеглеже чогуур. Сөөлгү үеде бистиң агитаторларывыс болгаш пропагандистеривис малчыннарның амыдырал хандырылгазын, культурлуг хереглелдерин экижидер дугайында СЭКП обкомунуң бешки пленумунуң шиитпирлерин күүседиринге холбаштыр таныштырылга ажылын элээн калбартып, тус-тус кыштаглларга чедип барып турган, хөй-хөй организас-массалыг хемчеглерни ап чорутканнар.

Ынчалза-даа СЭКП ТК-ның ноябрь Пленумунуң шиитпирлерин күүседир талазы-биле бисте ап чоруткан хемчеглер ам-даа эвээш. Ол улуг сорулгаларны амыдыралга ботандырар дээш ам-даа дыка күжениишкинниг ажылдаары бистиң мурнувуста салдынып турар.

М. ЧҮЛЬДҮМ,
салбырда партия эге организациязының секретары.

МАЛДЫҢ БАШ САНЫН ӨСТҮРЕР, ЧИДИРИГЛЕРНИ БОЛДУРБАС

★ ☆ ★

Малчыннарның культуразын улам бедидер

«Улуг-Хая» совхозтуң парткому болгаш ажылчын комитеди совхозтуң дирекция чери-биле кады малчыннарның амыдырал байдалын экижидеринче, культурлуг негелделерин чеп хандырарынче угландыр элээн хемчеглерни чорударын көрүп турар. Бо чылын ниитизи-биле чаңгыс аай хевириниң ийи-ийи аал-ишти чурттаар 16 бажыңнарны тудары көрдүнген. Ол тудугларны Шагаан-Арыгның тудуг-монтаж эргелелиниң ажылчыннары тудуп эгелээн. Тудугжуларның аразында калбарган социалистиг чарыштың түннелинде Арыг-Бажы салбырда ийи, Эъжимде хойжу бригаданың төвүнде бир, Демир-Сүгнүң сүт-бараан фермазының төвүнде ийи бажыңнарның тудуу шалыпкыны-биле чоруп турар болгаш олар май 1-ниң бетинде ажыглалга кирген турар.

Бо чылдың төнчүзүнге чедир Эъжимде, Хендергеде, Демир-Сугда, Сенекте хойжу бригадаларның төптеринге болгаш фермаларга чунар бажыңнар, кызыл булуңнар туттунуп ажыглалга кирген турар. Арыг-Бажы салбырның төвүнде көдээ клубтуң тудуун дүрген доозуп, ажыглалга киирер дээш совхозтуң ажылчыннары күжениишкинниг ажылдап эгелээннер. Бир эвес ажылдың амгы темпизи ол хевээр үргүлчүлээр болза, салбырның ажыл-ишчилери май 1-ге эки белектиг ужуражын болурлар. Культураның ол одаан бус-биле чылыдар кылдыр тудуп турар болганда, ажылчы чоннуң дыштанылгазынга, культурлуг өзүлдезиңге дыка таарымчалыг болуру чугаажок.

Ам үеде совхозта элээн хөй малчыннар өглерде чурттап турар болгаш олар бо чылын чаа бажыңнар-биле хандыртынар. Оон аңгыда малчыннарның чайлаглаашкынга хереглээр бүрүн дериглиг өглерни кылыр, оларның дөртү бөгүнге чедир кылдынган. Сенектиң, Дөн-Теректиң малчыннарынга садыгжызы чок садыгны организастаары чоокку хүннерде эгелээр. Демир-Сүгнүң сүт-бараан фермазында көдээ садыг ам ажылдап эгелээн. Фермалар, хойжу бригадалар төптеринге хлеб быжырар черлерни база тургускулаан.

Оон-биле кады совхозтуң ажылчын кооперациязы орук-чирик баксырап эгелээни-биле холбаштыр Улуг-Хем ол чарында көдээ садыгларга эргежок чугула бараааннарның курлавырын тургузары чугула. Ылаңгыя Эъжимниң көдээ садында далган болгаш аъш-чемниң өске-даа курлавырлары чок болуп турарын малчыннар хомудап турар.

Мынчангаш малчыннарның культура-амыдыралына таарымчалыг бүгү байдалдарны тургузар чорук хойжуларның, саанчыларның, кадарчыларның чеди чылдың бешки чылында күүседири-биле алган бедиткен хүлээлгелерин чедиишкинниг күүседиринге идигни бээр.

Д. АРАНЧАА.
(Бистиң корреспондентивис).

«Тес-Хем» совхозта Дандаш-Кара Дажы саанчы болуп хөй чылдарда ажылдап турар. Эрткен чылын ол чурт инектеринден 1085 литр сүттү инек бүрүзүнден саап алган. Бо чылын бир инекке онааштыр 1150 литр сүттү саап алырын ол хүлээнген. Ажылга болгаш хөй-ниитиниң ажыл-чорудулгазынга эки көргүзүглери дээш, совхозтуң ажылчы чоннары эш Дандаш-Кара Дажыны ажылчы чоннар депутаттарының район Совединиң депутадынга ийиги удаа соңгааннар.

ЧУРУКТА: Дандаш-Кара Дажы.

Фото *Л. ВАЛЕНТИННИИ.*

ХОЙЖУ БРИГАДАДА

Өвүр районнуң «Кызыл тук» көдээ ажыл-агый артелиниң Чыраа-Бажы деп черде бот-орулга-чарылгалыг хойжу бригадазы 34 кижи составтыг ажылдап турар.

Бригаданың бүгү ажыл-ишчилери бригаданы организастаанының баштайгы чылында ниитиниң малының баш санын өстүрер, ооң продуктулуун көвүдедир, малдың чаш төлүн четче камгалап алыр дээш шудургу ажылдаанының түннелинде ук бригада эрткен ажыл-агый чылында чамдык чедиишкиннерни чедип алган. Бригада 13 тонна 882 кг дуктү, 92 центнер хой эъдин күрүнеге садып, социалистиг хүлээлгезин ажыр күүсеткен. Ол ышкаш төрүүр 100 хойга онааштыр 99 хураганны камгалап ап, хой бүрүзүнден ортумаа-биле 2,4 кг дуктү кыргаан. Дээре хойжулар С. Монгул-оол, С. Дамдын дук кыргыыр болгаш чаш төл камгалап алыр хүлээлгелерин ажыр күүседип, эки көргүзүглерлиг болган.

Көдээ ажыл-агый продуктуларын бүдүрерин көвүдедир талазы-биле усть-лабинчилериң кыйгырыын таныжып чугаалажып көргеш, хойжу бригаданың кежигүннери 1963 чылда чүс хойга онааштыр 110 хураганны, тус черниң хой бүрүзүнден 1900 грамм дуктү алыр деп социалистиг хүлээлгени алган.

Оон ажаалгазында 342 төрүүр хой бар. Ам хураганнаан 176 хойдан 181 хураган менди алдынган. Оон коданында хой ооллаашкыны кидин түлүктээшкинде. Кажааларының иштин, даштын, кодан девискээрин ол үргүлчү арыглап аштап турар.

С. ОЧУР.
Барыын-Хемчик район.

Ажыл-ишчи херээженнер улуг күш

Өвүрнүң ажылчы херээженнери районда улус ажыл-агыйының бүгү адырларына идепкейлиг киржип, сөөлгү үеде улуг күш болу бергенин демдеглээри безин өөрүнчүг. Шупту 1200 ажылчы херээженнериң 997-зи колхоз бүдүрүлгезинде хаара туттунган. Оларның 155-жи бот-орулга-чарылгалыг хойжу бригадаларда, 80-ни сүт-бараан фермаларында, 182-зи тудугда, 68-зи хову ажылында ажылдап турар.

Материалдыг байлактарны тургусчүп турар колхозчу херээженнериң аразында бүдүрүлгениң мурнакчылары, кайгамчыктыг кижилер эвээш эвес. Оларның иштинде эрткен чылын саар инек бүрүзүнден 1400—1600 литр сүттү сагган, район Совединиң депутаттары Д. Дадар, М. Көк дээн ышкаш мурнакчы херээженнер бар. Олардан аңгыда 27 саанчы херээженнер инек бүрүзүнден 1000—1400 литр чедир сүттү саап, районга сүт саалдазын өстүрериниң херээнге төлептиг салыышкынны киргеннер.

Хой ажылында киржип турар херээженнериң иштинден Т. Кара-Сал, М. Дамбыш, М. Докпак олар төрүүр 100 хойга онааштыр 100 хураганнарны менди ап, хой бүрүзүнден ортумаа-биле 2,7 кг дуктү эрткен ажыл-агый чылында кыргып алганнар. Чамдык хойжу херээженнер оондаа бедик бүдүрүлгечи көргүзүглерни чедип ап келгеннер. Чижээ, «Кызыл тук» колхозтуң хойжузу С. Караш хой бүрүзүнден 3 кг 410 грамм дуктү, Торгалыгда ирт кадарчызы Т. Садымаа 412 иртериниң бирээзинденне 4 кг 543 грамм дуктү кыргып алган, ол-ла колхозтуң хойжузу П. Дондуп 100 баш төрүүр хойга онааштыр 106 хураганны менди доруктурған дээш өске-даа мурнакчы херээженнерни хөй-биле санап болур.

Районнуң чамдык колхозтарының тудуг ажылында киржип турар ажылчы херээженнер база эки чедиишкиннерлиг. Ылаңгыя «Кызыл тук» колхозта тудугжу херээженнер (ында херээженнер чөвүлелиниң даргазы эш С. Көк) 10 машина кирер гаражты 5-ле айлар дургузында тудуп дооскаш, ажыглалда киргеннер. Бо колхозта тудугжу херээженнериң ол эки үлегерин өске колхозтарның херээженнери эдербейн турары хомуданчыг. Чижээ, «Торгалыг», «Коммунизмче орук» колхозтарда гараж-тар тудуу 4—5 чылдар иштинде доозулбаан. Оон чылдагааны үстүнде адаан ийи колхозтарда херээженнер чөвүлелдери колхозчу херээженнериң күжүн тудуг ажылынче мобилизаставайн келгениниң база хамааржыр деп саная херек.

Районнуң көдээ интеллигентилериниң аразында чон ортузунга политкижизидилгелиг, культура-массалыг хемчеглерге идепкейлиг киржип турар мурнакчы херээженнер база көвей. Оларның иштинден медицина ажылдакчылары Т. Клачко, Т. Сертек, школа башкылары О. Очур, М. Чечекмаа оларны онзалап демдеглээри чугула. Бо эштер көдээ ишчилериң ортузунга медицина болгаш коммунистиг кижизидилге айтырыгларының талазы-биле хөй таныдылгалыг ажылдарны чорудуп, ырак одарларда малчыннарның күзенчиг аалчылары болуп келгеннер.

Үстүнде айыткан эки чижектер чүнү чугаалап турарыл дизе, чурттакчы чоннуң чартык кезии болур ажылчы херээженнериң ортузунга партийжи-организастыг хемчеглерни калбартыр, херээжен ишчилерни ниитиге ажыктыг ажыл-херекче шын мобилизастаар болза, олар социалистиг бүдүрүлгениң хөгжүлдезинге, хөй-ниитичи ажылга улуг күш болуп шыдаар дээрзин тодаргай херечилеп турар. Мынчангаш хамык ужур херээженнер-биле организастыг ажылда, оларның политиктиг медерелин, күш-ажылчы идепкейин соксаал чок өстүреринде деп чүве билдингир-дир.

Ындыг турбуже, чамдык ажыл-агыйларда парторганизациялар, ылаңгыя херээженнер чөвүлелдери херээженнерни колхоз бүдүрүлгезинге идепкейлии-биле хаара тударынче, оларның политиктиг болгаш ниити билиин өстүреринче, культурлуг деннелин бедидеринче ам-даа кошкак кичээнгей салып турар. «Торгалыг» болгаш «Коммунизмче орук» колхозтарда херээженнерни бүдүрүлгеге хаара тудуп болурунуң бүгү аргалары бар. Оларда уруглар садтары болгаш яслилер ажыттынгылаан, а ол хирезинде элээн көвей херээженнер мурнукузу ышкаш анаа-ла бажың эзлери болуп артпышаан турары элдептиг. Маңаа хамаарыштыр мындыг чижекти ап болур. «Коммунизмче орук» колхозтуң хойжузу Кечил-оол районда кончуг кызымак малчыннарның бирээзи. Ол шынап-ла маадырлыг ажылдап турар кижи. Ынчаарга оон ажылынга чүнүн-даа мурнунда кадайы кижи эң идепкейлиг дузалашкы дег. Шынында ындыг эвес болуп турар. Кечил-оол хүнүү бадыр хой кадарган келирге, өөнде изиг шай безин чок болур. «Оода-ла чүге шай хайындырып кагбас чүвел?»—деп, кадайындан ол айтырарга, оозу: «Мен ышкаш чалгаа кижини чоп кадайланып алган сен, шорун ыйнаан» деп дошкунуу-биле харыылап каарын канчаш чептүг деп болурул, ынчаш?

Оон ынай чамдык көдээ интеллигентилериң талазындан боттарының ажылынга харыысалга чок чорукту көргүзүп, чоннуң ортузунга социалистиг культураның непередикчилери болур хүлээлгезин ак-сеткилдиг эвес күүседип турарын база демдеглевейн эртип болбас. Чижээ, «Торгалыг» колхозта элээн хөй культура фронтузунуң ажылдакчылары, аныяк кыстар бар. Олар хөй-ниитиниң ажылынга киржириниң болган чокла ойталап турар болгаш малчыннарның аал-оранынга барбайн, лекция, беседа чорутпайн, колдуунда конторага ажылдаары-биле кызыгаарлаттынып келгеннер. Кымнарыл ол? Олар, Д. Кара, Х. Валя, О. Мария дээр эртем-сургуулдуг, аныяк кыстар-дыр. Үстүнде эштер болза, чон аразынга боттарының мындыг үлегер чок чоруу-биле совет көдээ интеллигенцияның адын бужартадып чорууру кончуг-ла хомуданчыг-дыр.

Үстүнде бижиттинген, херээженнер-биле ажылда эки-даа, багай-даа талалар мурнакчы херээженнериң чоокта чаа районга болуп эрткен чөвүлел хуралынга хөй-биле чугаалаттынган болгаш ол хуралга районда ажылчы херээженнер ортузунда организас-массалыг, политкижизидилгелиг ажылды моон соңгаар экижидериниң тодаргай хемчеглери ажылдап кылдынган. Маңаа хамаарыштыр кол кичээнгейни малчын херээженнериң ниити билиин, культурлуг деннелин бедидеринче угландыр салыры онзалай айыттынган.

Х. СЕМИС.

Хойжунуң ажыл-херээ

Ооржак Дамдың-оол барык бир чыл бурунгаар «Большевик» колхозтуң мурнакчы бызаачыларының бирээзи турган, хойжу бригадага ажылдаар күзелин илереткен билдириишкинин киирерге, колхоз баштаар чери ону хойжу кылдыр ажылдадып киирген.

Эрткен чылын Ооржак ажаап турар хоюн кончуг эки семирткен, чүс хойга онааштыр 98 хураган алган. Ол бодунуң күжү-биле 16 тонна сигенни белеткээр турган, 21 тоннаны белеткээн. Ынча сигенни белеткээри чаңгыс кижиге ындыг-ла амыр эвес болган. Шаг-үени халас эрттирбейн, ажылдың аргазын хереглеп турган хойжу ол хире сигенни белеткеп шыдаан.

Кыштаглаашкын белеткелин эрткен чыгын ол эки дооскаш, хойну хүр кыш ажырган, оон күжү баксыраваан, ам-даа семис хевээр. Усть-лабинчилериң кыйгырыынга харыы кылдыр 1963 чылда чүс хойга онааштыр 110 хураганны, тус черниң хой бүрүзүнден 1900 грамм дуктү алыр деп социалистиг хүлээлгени алган.

Оон ажаалгазында 342 төрүүр хой бар. Ам хураганнаан 176 хойдан 181 хураган менди алдынган. Оон коданында хой ооллаашкыны кидин түлүктээшкинде. Кажааларының иштин, даштын, кодан девискээрин ол үргүлчү арыглап аштап турар.

С. ОЧУР.
Барыын-Хемчик район.

АЖЫЛ-ИШКЕ ҮЛЕГЕРЛИГ

«Элегес» совхозтуң малчыны Кыргыс Авандаваа хой ажылында дөрт чылын улаштыр мактаттырып келген. Эрткен чылын төрүүр 100 хойга онааштыр 105 хураганны менди доруктурбушаан, хой бүрүзүнден-не 3480 грамм дуктү кыргып алган.

Малчынның хою бо чылын база хүр кыштаглап турар. Амга чедир төрээн 395 хойнуң 480 хураганы шупту менди.

Усть-лабинчилериң кыйгырыын танышкаш эш Авандаваа бо чылын төрүүр 100 хойга онааштыр 110 хураганны өстүрбүшаан, хой бүрүзүнден-не 3500 грамм дуктү кыргып алырын хүлээнген.

Т. МААДЫ.
Таңды район.

КЫЗЫМАККАЙ МАЛЧЫНДА

«Улуг-Хая» совхозтуң хойжузу Тюлюш Каспыл-оол дуржулгалыг малчыннарның бирээзи. Ол ниитиниң малын алды чыл дургузунда малдан турар. Аңаа быжыглаан хойларның чаш төлүн эш Каспыл-оол чыл бүрүде менди камгалап ап, хой бүрүзүнден ортумаа-биле 2 килограммдан эвээш эвес дуктү кыргып ап келген.

Хойжу эш Каспыл-оол усть-лабинчилериң кыйгырыын танышкаш, бо чылын аңаа быжыглаан төрүүр 100 хойга онааштыр 105 хураганны камгалап алырын, бир хойдан-на 2,5 килограмм дуктү кыргырын хүлээнген. Ам оон коданында 480 баш хойлардан 276 хой хураганнаан.

Б. БААЗАҢ.
Улуг-Хем район.

Кичээнгейни малчыннарже

Тес-Хем районнуң «Тере-Хөл» колхозунуң иви малы бир муң баш чедир өскен болгаш аныыр-тывыш сезонунда колхозка орулга киирер талазы-биле биче эвес рольду ойнап турар.

Иви мал кадарарынга колдуундала улуг назылыг кижилер ажылдап турар. Аныяктар болгаш комсомолчулар иви малчыннарының аразында чок. Оон-биле кады ырак тайгаларда иви малдап турар малчыннарның амыдырал чуртталгазынче колхоз баштаар чери болгаш колхозта партия организациязы чогуур кичээнгей салбайн турар.

Маңаа хамыктың мурнунда чурттаар оран-сава айтырыы хамааржыр. Иви малчыннары оран-сава-биле багай хандыртынган. Чижээ, хоочун малчын А. Хүрбе школада өөренип турар 2 уруундан аңгыда үш чаш уруглары-биле кады аргажок бичии, эрги чадыр өгде чурттап турар. Чурук Шулуу чоокта чаа иви кадарып үнген. Ол база-ла өг-бүлезиниң 5 кежигүннери-биле чавыс, карангы майгында чурттап турар. Оон-биле кады иви кадарып турар Тожу Өдүрек база-ла самдар пөстер-биле шыпкаан чадыр өгде аргастанып олурар. Мындыг чижектер өске-даа иви малчыннарында бар.

Иви малчыннарының культуразын көдүрер талазы-биле колхозта партия организациязы кандыг-даа ажыл чорутпайн турар.

Чамдык малчыннар солуннар чаргыпаан. Малчыннарның чаргыткан солуннары эзлеринге чогуур өйүнде четпейн турар. Чүге дээрге солун чедирер тускай почтачы кижи чок, Мал эмчилери-даа, медпункт ажылдакчызы-даа иви малчыннарынга шуут барбайн турар.

Колхоз баштаар чери, партия организациязы иви малчыннарының хандырылгазын экижидеринче угланган тодаргай хемчеглерни кандыг-даа соңгаарладылга чокка боттандырары негеттинип турар.

К. ДАНЗЫНАЙ.

Барыын-Хемчиктен медээ

«Шекпээр» совхозтуң М. Күдерек удуртқан тудугжу бригадазы 2200 кубометр тудуг ыяжы белеткээр турган, оон 1500 кубометрин белеткеп алган. Белетиеттинген ыяштың 400 кубометри тудуг шөлүнде дүжүрүнгеи. Ында шупту 4 автомашиналыг, 17 аттыг 41 кижи ажылдап турар. Эштер Сат, Монгуш, Содунам олар бригаданың шалыпчылары.

* * *

«Малчын» колхозтуң хойжулары төрээн 8835 хоюндан 8833 хураганны менди камгалап алган. Колхозта хойжу бүрүзүнүң көргүзүү бедик. Чижээ, И. Шиилей төрээн 269 хоюндан 269 хураганны, С. Харлыг-оол 226 хоюндан 226 хураганны менди алган. И. Дамдын-оол, И. Борбак-оол болгаш өске-даа хойжуларның хою хүр кыш ажып турар болгаш төрээн хойларының хураганнары менди доругуп турар.

Т. ТАЛГАНЧИК.

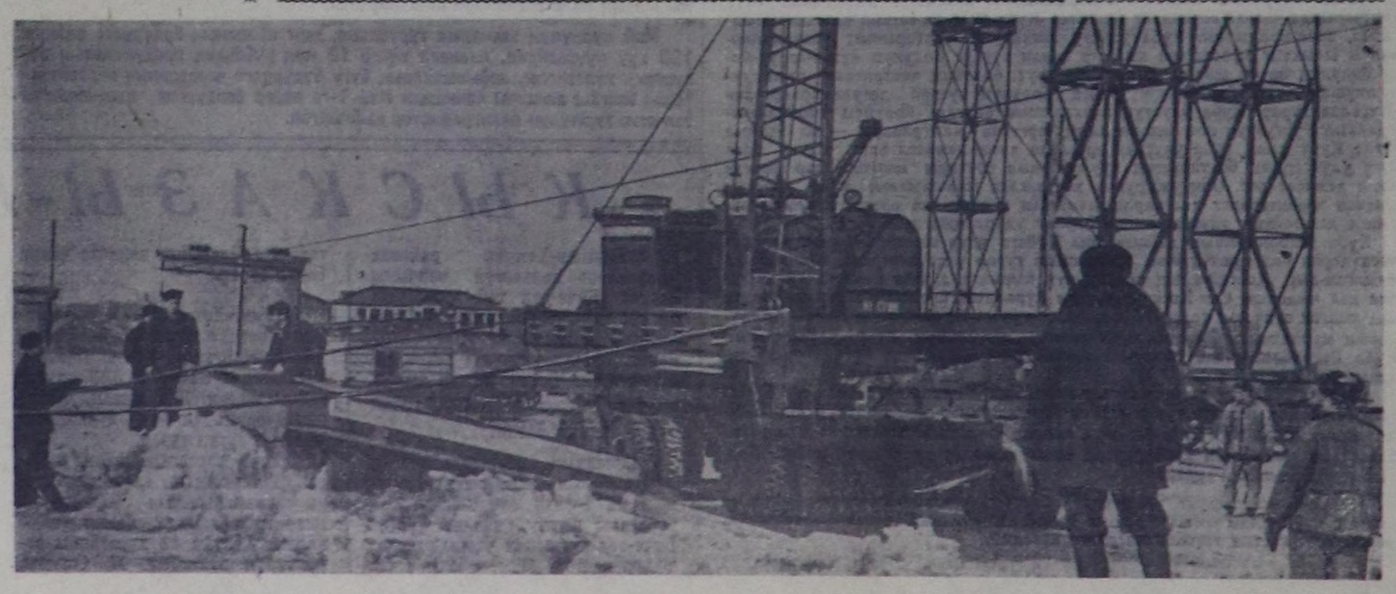

Кызылдың чоогунда, Улуг-Хемни кежилдир көвүрүг тудуунче чаа-чаа металл болгаш демир-бетон дерилгелер иээп турар. Көвүрүг тудар отрядтың монтажниктери көвүрүгнүң демир тудуштурулгаларын эптеп кылып эгелээн.

ЧУРУКТА: Улуг-Хемни кежилдир көвүрүг тудуунуң ниити хевири.

Фото В. ЛУТКОВТУУ.

Чагаалардан одуруглар

СЕС ӨГ-БҮЛЕГЕ... Кызыл-Мажалыктың кедээ тудуг-монтаж участогунуң тудугжулары 1963 чылда боттарының мурнунга салдынган сорулганы күүседир дээш түүкүлдүг ажылдап турар. Сергей Очурга удуртнан бригада 8 аал ишти чурттаар бажыңны ажыглалга киирген. Тудугжулар О. Кек-Хуна, С. Сюрюн-оол, К. Аймаан хүнде ажыл нормазын 140—150 хуу чедир күүседип турар.

А. МОНГУШ.

Барыын-Хемчик район.

* * *

СОВХОЗ КЛУВУНГА. «Межегей» совхозтуң төвү — Алаак суурнуң клувунга солун лекция болган. Аңаа 200 ажыг ажылчыннар чыылган. «Бүгү делегейниң амгы байдалы» деп темалыг лекцияны Политиктиг болгаш эртем билиглер нептередир нүдитилелдиң кежигүнү эш В. Куренев номчаан. Лектор дыңнакчыларның сонуургааны элээн каш айтырыгларга тодаргай харыыларны берген.

Т. ТАЖЫ-САМБУУ.

Таңды район.

* * *

КОМСОМОЛЧУ ЧОЛА А Ч Ы. Ч. Экер-оол «Найырал» совхозтуң Булуң-Терек салбырында чолаачылап ажылдап, салбырның инек фермазын сиген, силос-биле үүктел чок хандырып турар. Машинаны камныг, биче сеткилдиг, эш-өөрү-биле найыралдыг комсомолчуну салбырның ажылдакчылары хүндүлеп турарлар.

А. ТҮЛҮШ.

* * *

ЧАГЫГ КҮҮСЕТТИНГЕН. «Улуг-Хая» совхозтуң Арыг-Бажы суурнуң чурттакчы чонунуң Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң депутаттарынга берген чагыы, Арыг-Бажы — Шагаан-Арыг аразынга доктаамал автобус аргыжылгазын тургузары хандыртынган. Чон аңаа өөрүп турар. «Депутаттар чоннуң негелдезин ынчаар боттандырып турар-дыр. 78 харлыг кырган мен безин чымчак олуттуг автобус-биле бо суурдан Шагаан-Арыг аразынга даржылга чок дүрген четкеш, чоруум бүдүрүп алгаш, эртежик-ле чаныып кээр-дир мен. Машина-техникалыг болбаазын үеде чурттаары магалыг-дыр» — деп, Суванчан ирей чугаалаан.

Х. САРЫГ-ООЛ.

* * *

ЧОННУҢ НЕГЕЛДЕЗИН ХАНДЫРАР. Кижилер автобуска Шагаан-Арыг хоорайдан олургаш, Кара-Тал суурнуң чоогунга дүшкеш, 35 көпеекти төлээри чаңчыл болган. Ол—Чаа-Хөл суурга чедир өртек. Кара-Талдан Чаа-Хөлге чедир 5 км. Оон ортээ 5 көпеекти чолаачылар боттары ажыглап турар.

Чылдың-на чурттакчы чон автобустарның Кара-Тал таварып чоруурун негеп турар. Мынчага чедир ол негелде хандыртынмаан. Чолаачы бүрүү ол дугайын «бээр кээр деп айтыышкын чок» дээш хөрекке безин албас.

Бо талазы-биле транспорт черинин удуртукчулары чүү бодап турар ирги?

С. ӨПЕШ-ООЛ.

Улуг-Хем район.

* * *

ТААРЫШТЫРЫП КӨРЗЕ. Эрги-Барлык биле Кызыл-Мажалык суурнуң аразынга чоннуң аргыжылгазын чаңгыс автобус хүнде чаңгыс катап чорааш, хандырып шыдавайн турар. Санал болгаш негелде чүл дизе, ук автобусту олла маршрутка хүнде үш, а оода ийи катап чоруур кылдыр таарыштырып көрзе кандыгыл?

Оон аңгыда автобус чолаачыларынга хамаарыштыр мындыг хомудал бар. Пассажирлерниң орук хөлезининге берген акшазынга билет үзүп бербес чоруиту удаа-дараа болдуруп турар. Ол канчап-даа шын эвес. Оны хынап көргеш, моон соңгаар болдурбас херек.

К. КАРА-САЛ.

Барыын-Хемчик район.

ХУУЧУЛАРНЫҢ ХУРАЛДАРЫНДАН

ЧЕТПЕСТЕРНИ ЧАЙЛАДЫР

Өвүр райпозунуң 1962 чылда чоруткан ажылының дугайында ооң даргазы эш С. Очурнуң илеткелин районнуң хуучулар төлөөлекчилери боттарының хуралынга чоокта чаа чугаалашкан.

Райпо бараан саарылгазының планын 104 хуу күүсеткен. Боттарының планнарын үргүлчү ажыр күүседип келген Хандагайтыда Дыртык-Кара, Торгалыгда Соскал, Ак-Чыраада Алдын-оол ышкаш өске-даа мурнакчы садыгжыларның аттары хуралга демдеглеттинген.

Ындыг болза-даа автолавка садыгжызы Сандак, Улаатай магазининиң эргелекчизи Чуктан, нефтебааза эргелекчизи Адыя ышкаш кижилерниң талазындан ажыл-агыйга өөхарыысалга чок чоруктарны болдуруп, кооперативтиң акша-хөренгизин боттарынга шингээдип турган чоруктар илерээн.

Ол садыг организациязының даргазы турган эш Ойдуптуң болгаш өске-даа удуртукчуларның ажыл-хөрекке харыысалга чок чоруунуң уламы-биле күрүненин шоодайларын чогуур үезинде эгидип дужаавайн турганы дээш райпо 2 муң рубльдиң торгаалын төлээр ужурга база таварышкан.

Райпонуң складтарында чамдык бараанларның ажаалдазы дыка четпес тургустунган. 10 тонна чигир өл-шыкка киргеш, шуут үрелген чорукту хуучулар шыңгыы буруу шаап турганнар.

Кооперативтиң өртектиг түүлдериниң ажаалда кадагалалында үстүнде ышкаш четпестерни дарый чайладыр, садыгжы кадрлар ортузунга кижизидилге ажылын күштелдирер, ажылчы чоннарны үлетпүр болгаш аъш-чем барааннары-биле хандырарын улам экижидер хемчегларни алырын райпонуң баштаар черинин чаа составынга хуучулар хүлээндирген.

С. Успундай.

* * *

Торгалыг суурнуң хуучулары садыгжы эш Соскарбаанның илеткелин дыңнааш, суурда болгаш малчыннар турлагларында магазиннерниң, ларөктарның ажылының сөөлгү үеде элээн экижээнин демдеглээн.

Ооң-биле чергелештир чамдык бараанларны кедээ магазиннерже чорутпайн, үүгле район төвүнге садыгларынга чанчыккан болгаш чер-черде барааннарның шимчээшкинин хайгаарап көрбейн турган райпонуң удуртукчуларының четпес практиказын хуучулар илереткеннер.

Чоокта чаа районга шаажан аяктар келирге, оларның чамдык кезиин Торгалыгже чорудар кылдыр хувааган болза-даа, херек кырында Хандагайтыга шуптузун садыпкан, а Торгалыг магазининге үүгле ооң өртээн эккеп дужааган турганы илерээн. Ол ышкаш диш шөтказы, дыргак, эр улустуң үүвүрлери чижектиг өскедаа бараанларны кедээ магазиннерже чорударын райпо үзүктелдирип келген.

3 автолавкаларын четче ажылдатпайн, ылаңгыя ырак одарларда малчыннарже оларны график өзугаар чорутпайн турар райпонуң четпес практиказын хуучу малчыннар демдеглээннер.

Торгалыг суурда столованың эргелекчизи эш Норзумаанын талазындан ниитинин чемненилге черинин арыгшевер байдалын хандырбайн, чемнерниң шынарын экижидери дээш демиселди кошкак чорудуп база чамдык чемнерниң өртээн кара-туразы-биле улгаттырып турган чорукту хуучулар тодаргай фактылар-биле илереткеш, ол четпес чорукту моон ыңай болдурбазын негээннер.

Э. Шагдыр.

* * *

Барыын-Хемчик районнуң «Барлык» совхозунда хуучулар райпонуң баштаар черинин болгаш Саадак-Теректе магазининиң эргелекчизи эш Б. Монгуштуң илеткелин дыңнааннар.

Райпо эрткен чылын бараан саарылгазының планын 102 хуу күүсеткен болза-даа, үлетпүр болгаш аъш-чем барааннарынга чоннуң өзүп турар негелделерин ыракта-ла чедир хандырбайн келгенин хурал демдеглээн.

Макарон кылыглары, янзы-бүрү үстер база чоннуң чугула хереглелдери — папирос, диш порошогу, одеколон, бритва бизи чижектиг өскедаа үүрмек барааннарның магазинге үр үеде кирбейн турарын, хлеб хандырылгазының үзүктелип келгенин хуучулар илереткен.

Садыгжы Б. Монгуш хуучулар ортузунга тайылбыр массалыг ажылды барык чорутпаан. Хуучуларның хүрээленинге бүдүн чыл иштинде үүгле 25 кижини ол киирип алган. Магазинге арыг-шеверниң чурумун шыңгыы сагывайн, чамдык садып алыкчыларга доңгун аажы-чаңын илередип турганын шүүмчүлээш, ындыг четпестерни дарый чайладырын садыгжыдан хуучулар шыңгыы негээннер.

Ч. Чылбак-оол.

* * *

Улуг-Хем районнуң «Найырал» совхозунда хуучуларның төлөөлекчилери рабкооптун баштаар черинин даргазы эш Потылицынның илеткелин чугаалашкан. Рабкооп эрткен чылын бараан саарылгазының планын 103,8 хуу, ниитинин чемненилгезин—113 хуу күүсеткенин хурал демдеглээн.

Ындыг болза-даа эш Потылицынның талазындан кадрларны шын шилип албайн турганындан магазиннер, складтар эргелекчилери үргүлчү халажыр, ооң уламы-биле чамдык магазиннерни үр үеде хаалгыг тургузар чоруктар үргүлчүлеп келген.

Рабкооптун системазында өресамчыгдал түүү эткен чылдаазындан барык-ла эвээжевээн болгаш 10 муң ажыг рубль болуп турар. Ында кооперативтиң өртектиг түүлдерин харыылап турган 9 кижиниң кырынга 6300 рубль түүнүг самчыгдал илереттинген.

Ховар бараанларны таныш көрүштеринге садар чорукту болдурбушаан, ооң-биле совет садыгның чурумун В. Потылицын боду-ла каржызы-биле үреп турган. «ИЖ-56» маркалыг ийи мотоциклди, хеп чуур бир машинаны Кызылдан келген таныштарынга ол чөпшээреп берген. Бир чаа мотоциклди Шагаан-Арыг нефтебазаазының директору Сафроновка, бир эки шынарлыг хевисти райүлетпүр комбинадының директору Мальцевке ол саткылапкан.

Рабкооптун баштаар черинин хуралынга шиитпирлевейн, рабкооптун хаванының оолдарын, а ол ышкаш одаар ыяжын бодунуң кара-туразы-биле садыглаар чорукту эш Потылицын база болдуруп келген.

Х. КУНГАА.

Редакцияга ЧАГААЛАР

ХЕРЕККЕ АЛЗА

«Октябрь 30 чылы» колхозтуң кедээ клувунуң иштики дерилгези багай. Каш чылдар мурнунда бижиттингилээн лозуңнар таакпы ыжынга карара берген тургулаар. Залда көрүкчүлерниң олуттары чедишпес. Клуб чөвүлели ажылын шуут уткан. Одаар ыяш чогундан ол соок, библиотека мырынай хагдынган.

Клуб эргелекчизи О. Баян-Доржу, библиотека эргелекчизи М. Байыр оттулар ыяш дугайында айтырыгны тургузуп келгеннер. Ынчалза-даа колхоз баштаар чери, кедээ Совет хөрекке албаан. Келир кышка одаар ыяшты белеткеп алыр түүк өйү ам база эртип турар. Эрткен кыштың дүржулгазын утпайн, одаар ыяш айтырыын хөрекке албаже болур бе?

В. ЭДЕР-ООЛ,

Чөөн-Хемчик район.

ӨРЕ-ЧЭЭЛИ НЕПТЕРЕДИП БОЛБАС

Тес-Хем районнуң «Тере-Хөл» колхозу 1961 чылдың январь 1-ден эгелеп күш-хүн төлевириндин акша төлевириниче шилчээн. Ол чорук ниитиниң ажылын хөгжүдеринге, колхозчуларның колхоз бүдүрүлгезинге сонуургалын бедиринге улуг идигни берген. Ам колхозчулар кылып бүдүрген ажылы дээш акша төлевириниң 70 хуузун ай санында доктаамал аванс кылдыр ап турар.

Ындыг болза-даа мал ажылының продукциязын аванс кылдыр колхозчуларга бээр чорук үргүлчүлеп турар. Ооң түннелинде чамдык колхозчулар чыл төнчүүнде колхозка өрелиг болуп турар. Бо бүгүнүң түннелинде колхозчуларның колхозка төлээр өрези 16.062 рубль четкен. Оларның иштинден И. Аратына 564 рубль, Б. Аракчаа 505 рубль, колхоз даргазы турган С. Даваалай 713 рубль, Б. Байыр 909 рубль, Б. Хаазыт 1292 рубль өрелиг.

Өрелиг колхозчуларның хөй кезии колхоз бүдүрүлгезинге орта ажылдавас, ажылдаза-даа ак-сеткилдиг ажылдавас кижилер болуп турар.

Колхоз баштаар чери акша авансызындан аңгыда мал ажылының продукциязын авансыга бээрин соксадып, колхозка төлээр өрелиг колхозчуларның өрезин доп-дораан төледир хемчегни алыры негеттинин турар.

К. ДАНЗЫНАЙ.

Боттуг хемчегларни алыр

Чоокта чаа Тес-Хем районда улус өөредилгезинин ажылдакчыларының профөвилел конференциязы болуп эрткен. Конференцияның киржикчилери Тес-Хем профөвилел райкомунуң даргазы Маланичеваның илеткелин чугаалашканнар. Районнуң школаларында профөвилел организациялары школаларның өөредилге-кижизидилгелиг ажылын амыдыралбиле холбайтырар, мурнакчы башкыларның дүржулгазын нептередир талазы-биле чамдык ажылдарны чорутканын илеткелчи, санал берген-нер демдеглээннер.

Районнуң школаларында мурнакчы башкыларның саны улам өскен. Эштер К. Монгалбин, Дулова, Танова, Сухоносова, Шалык Серен-оол, Молчанов болгаш өскелер-даа районнуң улус өөредилгезинин мурнакчылары болуп турарлар.

Кылдынган ажылдар-биле чергелештир профөвилел райкомунуң ажылында хөй четпестер бар. Районнуң башкыларындан боттарының билиин бедитпейн турарлар база бар. Районнуң башкыларындан үүгле он тос-ла кижи эртем-билиг нептередир ниитилелдин кежигүнери болуп турары четпес. Ол ышкаш школаларны өөредилге чылынга септеп белеткээринин талазыбиле школалар аразында соцчарыпты организаставаан.

Амгы үеде районда бижих билбес 51, бижикти биче билир 104 кижилер бар, оларны бижикке өөредир талазы-биле ажыл ам-даа четпес.

Районнуң чамдык школаларында, ылаңгыя Кызыл-Чыраа, Чыргалаңды школаларының дирекция черлери месткомнар-биле харылзаа чок ажылдап турар. Чыргаланды школазының директору эш Санчат-оол месткомну тоовайн турар. Ол ышкаш, Кызыл-Чыраа школазының дирекциязы местком-биле харылзаа чок ажылдап турар. А ол школаның 5-ки клазының өөредилгези 50 хуу болган.

Районнуң чамдык школаларында месткомнар интернат ажылын хынавайн, дузалашпайн турарындан Кызыл-Чыраа, Берт-Даг школаларының интернаттары хирлиг, соок, оруннар хөрекселдери чедишпес. Чамдык колхозтарның удуртукчулары, месткомнар даргалары башкыларның амыдырал чурталгазынче кичээнгей салбайн турарын конференцияның киржикчилери шүүмчүлээн. Чижээ, Кызыл сылдыс школазының башкылары чугула продуктуларны Эрзинден садып ап турарлар.

С. ОМЗААР.

Кажан гаражтыг болурул?

Каа-Хем районнуң «Тиилелге» колхозунуң экономиказы чыл бүрүде хөгжүп, үүгле районда эвес, харын республикада шыырак колхозтарның бирээзи болуп турар. Ол болза машина-техника-биле колхозтуң хандыртынганындан тодаргай көстүп турар. Колхозта 18 автомашиналар, янзы-бүрү маркалыг 26 тракторлар болгаш кедээ ажылагыйның өске-даа машиналары бар.

Ындыг болза-даа колхозта автомашиналар болгаш тракторлар турар эки гараж чогу хараадаңчыг. Колхозка машина-техника эвээш турган үеде туткан бичии гаражты сешелге мастерскаязы кылдыр эде дерээнден бээр ийи чыл эрткен болза-даа эки шынарлыг, делгем, чырык, чылыг гараж тудар дугайында колхоз баштаар чери чогуур кичээнгей салбайн турар.

Амгы үеде беш хире трактор арай боорда сыңчып кирер бажың бар. Ол бажың чайын дагаа кажаазы, а кыжын трактор «гаражы» апаар. Бо кыжын ол гараж-бажыңга бир автомашинанын, ийи тракторунуң радиаторлары доңгаш, чарылган. Автомашиналар гаражы тракторлар турар гараж-бажыңдан база дээредевес. Аңаа хөй машина кирбес, ынчангаш мурнап келген чолаачылар машиналарын киирип каарга артканнары даштыгаа хонуп турган.

Ооң түннелинде автомашиналарны-даа, тракторларны-даа ажылдадыры-биле оларның адаанга от салып хилинчектенир чоруккa механизаторлар хөй удаа таваржып келген. Кыжын соокта машиналарны, тракторларны чылдыып ажылдадырына механизаторлар хөй шаг-үени эрттирип, артык кывар үүл чарыгдап турган. Ол чорук ажыл-агыйга база багай салдарны чедирип келген.

Мынчангаш колхоз кажан гаражтыг болурул? деп айтырыг салдынып турар. Колхоз баштаар чери гараж дугайында айтырыгны шиитпирээри негеттинин турар.

С. КЕНДЕН.

СОВХОЗТА ШКОЛАЧЫЛАР

Самагалдай 11 чыл школазының 10-гу классчылары «Тес-Хем» совхозта бүдүрүлге практиказын эртип турарлар. Олар малчыннарга барып, кажаалар иштин аштажып, кырының харын дужүрүшкеннер. Чамдык өөреникчилер кукуруза шөлүнче өдек сөөрткен. 50 гектар чергеле 1000 тонна өдекти тегер хүлээлгелиглер.

Бир гектар черге ногаа культураларын тараан, ажаап өстүрер хүлээлгени база алганнар. Ногаа шөлүнден белик дүжүттү алыр дээш чемишчидип, амдыгааштан кызып ажылдап эгелээннер. Өөреникчилерге алды трактор, бир авточүдүрүкчүнү быжыглаан.

Чурукта: (Үстүнде) Самагалдай 11 чыл школазының үстүкү классчылары физкультура башкызы С. Ф. Иннижиновтуң удуртулгазыбиле кажаалардан хар дүжүрүп турары. (Адаанда) кукуруза шөлүн чемишчидери-биле өдекти авточүдүрүкчүлүг чүдүрүп турары.

Сөзү болгаш фотолары Л. ВАЛЕНТИННИИ.

Кызыл Крест ниитилелиниң конференциязындан

Кызыл хоорайның Кызыл Крест ниитилелиниң VII конференциязы болуп эрткен. Конференцияга хоорайның Кызыл Крест ниитилелиниң даргазы эш С. Кузеванованың отчёттуг илеткелин дыңнаан.

Кызыл Крестиң хоорай комитеди эрткен отчёттуг үениң иштинде СЭКП-ниң XXII съездизиниң шиитпирлерин амыдыралга боттандырар дээш демиселге кадык камгалал органнарынга улуг дузаны чедирбишаан, ажылчы чоннуң калбак массаларын ССРЭ-ниң санитар камгалалын быжыглаарынга хаара тудар айтырыг талазы-биле элээн ажылдарны кылган. Отчёттуг үениң иштинде хоорайның бүгү школаларында Кызыл Крестиң эге организациялары тургустунган, ол ышкаш үлетпүр бүдүрүлгениң албан черлериндe ажылдап турар чоннуң хөй кезии — 105 эге организацияларда 5000 ажыг кижи хаара туттунган.

Бо чамдык чедишкиннер-биле чергелештир Кызыл Крестиң хоорай комитединиң ажылында ам-даа улуг четпестер барын илеткелчи болгаш санал берген делегаттар боттарының саналдарынга демдеглээн. Чамдык эге организацияларның үүгле саны бар, олар херек кырында боттуг ажыл кылбайн турарлар. Дыка хөй организацияларның даргалары чыып алган кежигүн дадывырларын 1—2 чыл иштинде дужаап бербейн турар ийикпе, азы өй-шаанда чыып албайн турарлар.

Делегат эш Лукьянова бодунуң саналынга эрткен чылын соңгуткан хоорай ниитилелиниң президиумунуң кежигүннери хүлээлгелиг ажылын четче кылып шыдаванындан ам-даа хоорайның үлетпүр бүдүрүлге черлериниң ажылчыннары болгаш албан-хаакчылары ниитилелдиң кежигүннери кылдыр хаара туттунмаан, ол ышкаш Кызыл Крестиң эге организациялары школаларда тургустунза-даа, ында эмнелге ажылдакчылары, эге организацияның даргалары школаның баштаар черлериндeн деткимчени албайн турар. Школаларга Кызыл Крестиң ажылын экижидер дугайында гороно (эргелекчизи эш Борисова) сөс кырында хүлээниш турза-даа школаларның дирекция черлерине чогуур айтыышкыннарны бербейн, тускай шактарны бербейн турар.

Санал берген эштер Пахомова (СЭКП хоркому), Д. Куулар (№ 1 поликлиниканың эргелекчизи) болгаш Морозова арыг-шевер дээш демиселге Кызыл Крест организацияларының ажылының кошкаан илереткеннер. Хоорайның кудумчулары амдыгаа чедир кышкы богундан адырылбаан. Эң ылаңгыя хоорайда суг агар хоолайлар чогунуң уламынан автовокзал, № 6 ясли болгаш өскедаа черлерде хар суундан кижи базар чер тывылбайн турда, хоорайның Кызыл Крест комитединиң-даа, санитар эпидемиологтуг станциязының-даа тайбыңчырай берген олуруп турары кайгамчык. Үүгле ол эвес, чунар бажыңнарывыстың безин ажылы кошкак, ында хирлиг, улус чуиуп турда изиг суг төне бээрин эш Пахомова демдеглээн.

Кызыл Крест организацияларының ажылын үштап баштаарынга санитар-эпидемиология станциязының ролю улуг, ынчалза-даа ол өй-шаанда ниитилелдиң хыналдаларны чорутпайн турар.

Республиканың Кызыл Крест ниитилелиниң даргазы эш Кирюшин болгаш эш С. Кузеванова, хоорайның кадык камгалал килдизиниң эргелекчизи эш Ю. Ковенский делегаттарның чидиг шүүмчүлелдерин чөптүг деп хүлээп албышаан, айыткан четпестерни үзүткаар талазы-биле бүгү хемчегларни алырын хүлээнгеннер.

Эш Кирюшин бодунуң саналынга Кызыл Крестиң ажылынга республика эмнелгези (Н. Сизых), республиканың тубдиспансери (Баракай) кошкак киржип турарын илереттишаан, чоннуң калбак массаларын чурттуң санитар камгалалын күштелдиреринге хаара тудар ажылга эмнелгелерниң болгаш ооң ажылдакчыларының улуг ролюнуң дугайында чугаалаан.

Хоорайның кадык камгалал килдизиниң эргелекчизи эш Ю. Ковенский хоорай эмнелгелериниң болгаш эмнелге салбырларының чоокку үеде бүгү чоннуң кадыкшылын, эң ылаңгыя туберкулёз болгаш рак аарыгларын баш бурулгаар хынап, өйшаанда илередирин чугаалаан.

Ол ышкаш бо чылдың 6 айның 14-те болуп эртер РСФСР-де хоорайларны болгаш суурларны ногаанчыткаанының дугайында түннелге бистиң хоорайывыстың ногаанчыдыг а з ы бедик деңнелге турар талазы-биле хемчегларни алырына кадык камгалал органнарының болгаш өске-даа хөй-ниити организацияларының идепкейлиг киржилгези негеттинер дээрзин чугаалаан.

Ынчангаш хоорайның Кызыл Крест ниитилелиниң VII конференциязы чугаалашкан айтырыглар талазы-биле шиитпирни хүлээп алган.

К. ЧАМАЕВ.

САЛГАКЧЫЛАРНЫҢ КАДЫКШЫЛЫ ДЭЭШ

«Ургларны эрте чажындан эгелеп-ле күш-шыдал болгаш угаан-бодал күштери бир дески сайзырангай, мага-бот талазы-биле быжыг, шыырак салгакчылар кылдыр кижизидерин хандырарын партия эң чугула сорулгаларның бирээзи кылдыр санап турар»—деп, СЭКП-ниң Программазында онзалап демдеглээн. Партияның бо айтыышкынын удуртулга болдургаш, бо өөредилге чылында республиканың Чырыдыышкын министерствозу, күш-культура болгаш спорт ниитилелдери база организациялары-биле кады өөреникчилерниң күш-культуржу кижизидилгезин экижидер талазы-биле чамдык тодаргай ажылдарны кылган.

Школачыларның 119 күш-культура коллективтеринде 11234 өөреникчи спорттуг янзы-бүрү хевирлеринге доктаамал өөренип келген. Школачы спортчуларның аразында разрядчыларның саны өзүп турар. 1962—1963 өөредилге чылының эгезинден бээр республиканың школаларында 1015 разрядчы спортчулар белеткеттинген, БГТО болгаш ГТО деп хөрек демдектериниң I чергезин 2839 өөреникчи, «ССРЭ-ниң турисчизи» деп демдекти 1000 ажыг кижи дужаап алган. Школага шын тургускан күш-культуржу дадыгыышкын аныяк салгакчынын спортка хандыкшылдыг, кадык-шыырак болуп өзеринге улуг салдарны чедирип турар. Бо талазы-биле кижизидилге ажылы багай эвес тургустунган школалар бистиң республикада эвээш эвес. Бай-Хаак, Хову-Аксы, Туран, Сарыг-Сеп, Кызыл-Мажалык, Тоора-Хем болгаш Кызылдың № 1, 2, 6, 11 школаларын аңаа хамаарыштырып болур.

Бай-Хаак ортумак школада күш-культура кичээлдерин уругларның кадыкшылынга ажыктыг кылдыр эрттирип, хаак, коньки, волейбол, баскетбол ышкаш спорттун нептеренгей хевирлеринге маргылдааларны чорудуп турары солун. Ооң түннелинде ол школаның өөреникчилериниң спортка сонуургалы улуг, район болгаш харын-даа республика хемчээлдиг маргылдааларга олар бо-ла чедишкиннинг киржи берген тургулаар. Республиканың школачыларының бо кышкы спартакиадазынга ук школаның төлөөлекчилери колдаан Таңды районнуң командазының тиилекчи болганы аңаа таварылга эвес болгай.

Күш-культуржу кижизидилге талазы-биле өөредилге программазында көрдүнген үүлдерни четче ажыглавышаан, боттарының ажыл-чорудулгазында чаа чогаадыкчы аргаларны ажыглап турар башкы кадрлар бисте эвээш эвес. Оларның ындыг методтарының аразында класска ажылдан дашкаар өөредилге-шенелдерлиг спортчу белеткелдер, мактаалыг шаннадлар, бөлүктер болгаш класстар аразында маргыжар шимченгир оюннар дээш оон-даа өске тывызык аргалар бүгү школаларга калбаа-биле нептерээн турар ужурлуг.

Күш-культура болгаш спорт хөрээниң школаларга кол-ла сорулгазы аныяк салгакчыларның кадыкшылы дээш сагыш салыышкыны болганда, спортка школачы бүрүзүн киирештирерин чедип алыры чугула. Бо талазы-биле ажыл бистиң школаларывыста ам-даа хөй четпестерлиг болуп турар. Биче чаштарны чаягаар-ла хандыкшыда бээр улусчу оюннарга даянып алгаш, хүреш, баг кагары, чадары ышкаш спорттуң национал хевирлерине уругларның сонуургалын бедидер ажылдар республиканың барык кайы-даа школазында калбарын нептеревээни четпес. Ол ышкаш чиик атлетика, футбол, сугга эштири, уран гимнастикалар кылыры дээн чергелиг спорттуң нептеренгей хевирлери элээди школачыларның өөредилге программазында көрдүнген турза-даа, чамдык школаларда олар чоруттунмайн турар. Тес-Хем, Барыын-Хемчик районнарда ышкаш чамдык черлериниң школаларында күш-культура кичээлдери куду деңнелге эртип турар, а чамдык школаларда харын-даа ындыг кичээлдерни чугулага көрбейн, өске эртемнерниң кичээлдери-биле солуй бергилээр таварылгалар тургулаан. Ындыг харыысалга чок чоруктарны болдурбазының бөлгаш күш-культура кичээлдериниң шынарын бедидер, ооң башкылаашкынының методун чогууру-биле ажыглаарын башкылардан негээрин республиканың Чырыдыышкын министерствозу холга алыр ужурлуг.

Күш-культура кичээлдерин база боттары эрттирип турар эге класстар башкылары бо чугула хереги алачаягаарлаашкынга, эрецгейлээр өзүбиле чорудар чоруктан уштунар, күш-культура болгаш спорт уругларның кадыкшылының өннүү болур кылдыр кижизидер херек.

Бистиң аныяк салгакчыларывыс күштүг-шыырак, кадык болгаш сергелең болган тудум оларның тургузукчу күш-ажылга, бодунуң ынак Төрээн чуртун камгалаарынга белен болурунуң магадылалы ол. Чамдык улус чырыдыышкын органнары, спорт эки-тура ниитилелдериниң болгаш организацияларының чер-черде чөвүлелдери, школалар удуртукчулары бо негелдени удуртулга болдурбайн турары четпес. Күш-культура болгаш спорт херээн школачыларның ортузунга организастаарынга комсомол, пионер организациялары боттарының дорт үлүүн киирген турар ужурлуг. Чогум-на оларның инициативазы-биле болгаш башкыларның киржилгези-биле өөреникчилерниң ортузунга спортчу семинарларны организастаар, ол талазы-биле тускай доктаамал хүннерни тургузар, разрядчы спортчулар-биле ужуражыышкын кежээлерин эрттирери чугула.

Хөй-ниитиниң спортчу инструкторларын тургузар, школачыларга тускай семинарларны эрттирип тургаш, спортчу судьяларны белеткээринге спорт чөвүлелдери школаларга дузалаары эргежок чугула. Ындыг хемчеглерни ап чорудар болза үстүкү класстарның өөреникчилериндeн хоорай, район хемчээлдиг спорт маргылдааларынга судьялаар эргелиг чалыы спортчуларның саны көвүдээр ийик.

Республиканың чамдык школаларынга амга чедир спорт болгаш күш-культура баазалары дыка чедишпес болуп турар. Ажыл-агый, албан организация черлериниң удуртукчуларының болгаш хөй-ниитиниң мурнунга школа директорлары ол талазыбиле чогуур негелдени тургузар, ооң күүселдезин улус чырыдыышкын килдистери контрольдаар болза чогуур.

Бо айтырыгны шиитпирлээринге өөреникчилерни школаның бодунуң иштинге эки эвилелдээр чорук база улуг рольду ойнаар. Спорт залдарын, шөлчүгештерин, күш-культура эрттирер бөдүүн дериглерни тургузарынга школаның мастерскаязына кичээлдерни болгаш ниитиге ажыктыг күш-ажыл кичээлдерин ажыглаары ол билиглериниң чоок харылзаалыг болурунга болгаш уругларның боттарының бот-идепкейин көдүреринге ажыктыг.

Чырыткылыг келир үе—коммунизмниң тургузукчулары, бистиң аныяк салгакчыларывыстың чалгай чоруунга, оларның кадыкшылынга Коммунистиг партия болгаш Совет күрүне хүн бүрү улуг сагыш салыш турар. Совет аныяк өскенниң кадыкшыырак, угаангыр, ажыл-ишчи болурунуң бүгү аргалары бисте тургустунган.

БИСТИҢ КАЛЕНДАРЫВЫС

М. С. Шагинян

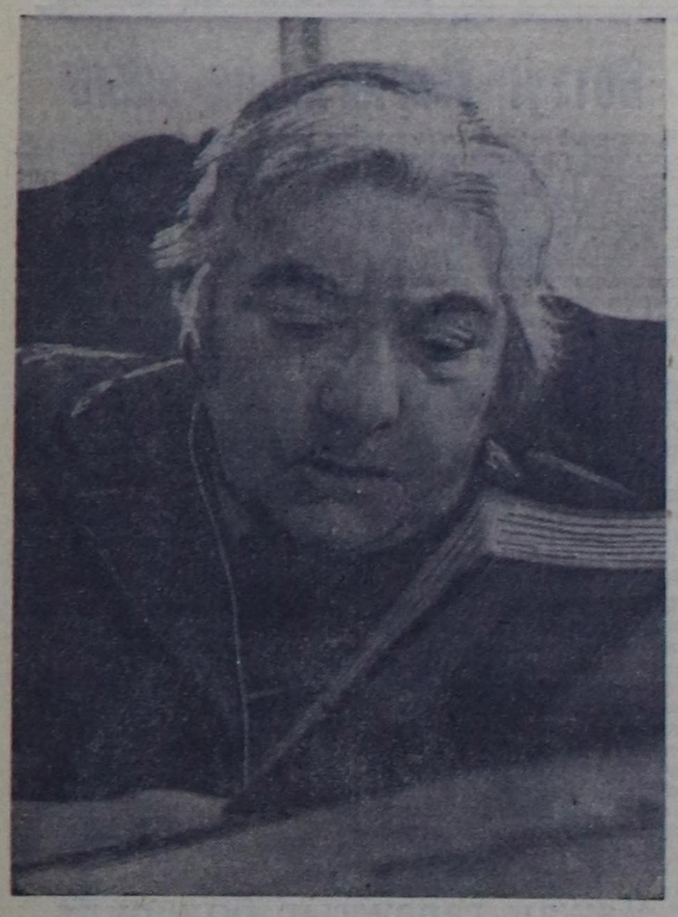

Чогаалчы, филология эртемденнериниң доктору Мариэтта Сергеевна Шагинянның төрүттүнген хүнүнден бээр 75 хар харлааны болгаш оон чогаадыкчы ажыл-чорудулгазының 60 чыл болган ою чоокта болган. Мариэтта Сергеевна парлалгага 60 чылдың мурнунда чүве бижип эгелээн: 1903 чылда «Кара далай эрии» деп солунга оон «Геленджиктиң аялгалары» деп фельетону парлаттынган. Оон шүлүктериниң баштайгы ному 1909 чылда үнген. Октябрьның социалистиг Улуг революциязының эң эгезинден тура чогаалчы Совет эрге-чагырганың Донда чер-чер органнарының ажылынга идепкейлиг киржип, очеркист болуп үре-түннелдиг ажылдап турган.

20 чылдарда оон «Өскерилге», «Ниитилелден херээженниң ужуралдары» деп романнары, «Агитвагон» деп рассказы, «Мосс-Менд» деп романы үнген, а 1930—1931 чылдарда М. С. Шагинян бодунуң дээре чогаалдарының бирээзи — Арменияда гидростанция тудуунга тураскаал болдурган «Гидроцентраль» деп романын бижээн.

40 болгаш 50 чылдарда Мариэтта Сергеевна публицисчи болуп, «Правда» солунга болгаш өске-даа солуннарга чүве бижиринге идепкейлиг киришкен, ол-ла үеде оон «Урал камгалалда», «Бешки чылдың орактары-биле», «Совет Арменияга аян-чорук» деп очерктериниң номнары база Англия болгаш Чехословакия дугайында чамдык очерктери үнген. «Совет Арменияга аян-чорук» деп очеригин Күрүне шанналы-биле демдеглээн.

«Ульяновтың өг-бүлези» деп романны, а ол ышкаш «Тарас Шевченко», «Гёте», «Низами дугайында этюдтар» болгаш өске-даа чечен чогаал ажылдарын Мариэтта Сергеевна бижээн.

Ам бо үеде Мариэтта Сергеевна XVIII үс чылда чех композитор И. Мысливчекке тураскаал болдурган «Өлүглерден диргизер» деп чаа чогаалын бижип турар.

Чурукта: чогаалчы Мариэтта Сергеевна Шагинян.

СЭТА-ның фотохрониказы.

П. П. Вершигоранын тураскаалы

Сураглыг совет чогаалчы, Совет Эвилелинин Маадыры, Күрүне шанналының лауреады Петр Петрович Вершигора 58 харлыында бо чылдың март 27-де Молдавияга мөчээн. П. П. Вершигора ажылдаары-биле чыл бүрүде-ле Молдавияга чеде бээр турган.

Совет улус П. П. Вершигораны эки билир. Ол «Ак сеткилдиг кижилер» деп сураглыг номнуң автору, гитлержи ажелекчилерниң тыылынга Төрээн чурт дээш маадырлыг демисежип турган эрес-дидим разведчик болгаш партизан отрядының командири чораан.

(СЭТА).

«Куба чааскаан эвес»

РИО-ДЕ-ЖАНЕЙРО. СЭТА-ның тускай корреспондентизи **Е. Ельшовтун** дамчыдып турары болза:

Куба-биле эп-сеткил каттыштырылгазының национал конференциязы латин-америк конгресстиң эгелээринге чедир бир хонук бурунгаар ажыттынган. Бо конференция мурнунда айытканы-биле Рио-де-Жанейрога эвес, а Гуанабара мугулдурнуң дужунда эрикте Рио-де-Жанейро штаттың найысылалы Нитерое хоорайга болган.

Херектиң ужуру чүл дээрге, Гуанабара штаттың губернатору Карлос Ласерда Куба-биле эп-сеткил каттыштырылгазының национал конференциязын болгаш латин-америк конгрессти хоруур дугайында декретти үндүрген. Ол конференция болгаш конгресс «хоралакчы шынарлыг» болгаш «Бразилияның демократтыг тургузуун дүжүреринче» угланган дээрзин Карлос Ласерда санап турар. Бо декретти үрээн кижилерни тудуп хоругдааш, судче шилчидер деп губернатор медеглээн.

Конгресстиң организастыг комитеди ол антидемократтыг каржы үүлгедирге удурланып турар. Конгрессти эрттирерин магадылап турар «айыыл чок чоруктуң мандадын» суд эргечагыргаларындан комитет негээн.

Реаксычы губернаторнуң өнчүк-чөнгээзи Кубаның өнүктеринге шаптыктап шыдаваан. Национал конференцияның киржикчилери далай транспортунуң ажылдакчыларының профэвилелиниң бажыңына чыылган. Конференцияның президиумунда —тараачын лигаларның удуртукчузу Франсиско Жулиао, конгресстиң организстыг комитединиң даргазы генерал Гонзага, национал конгресстиң депутаттары, бразиль хөй-ниитиниң көскү төлөлекчилери бар.

Санал берген ораторлар конгресстиң идеязы дээш чаңгыс эп-сеткилдиг туржуп турган. «Куба чааскаан эвес» деп олар медеглеп турганнар. Конференцияны болгаш конгрессти чыылдырарын түүлдүг деп көрүп турар чүс-чүс телеграммалар болгаш чагаалар президиумнуң адрезинге кээп турар.

Национал конференция ийи хүн үргүлчүлээр.

Сан-Пауло штатта Кубаның өнүктери эп-сеткил каттыштырылгазының Хосталга ортулуу-биле ужуражыышкының эрттирген. Реакционерлер өнчүк-чөнгээлиг чыскаалды чоруткан. Чамдык черлерге полицияның киржилгези негеттинип турган үскүлежиишкиннер болгулаан. Улустарның бот-шиитпирлеттинер принцивин шиитпирлиг камгалап, Кубаны деткип турар чаагай сеткилдиг бразильчилерни ол өнчүк-чөнгээ коргудуп шыдаваан.

Чамдык төлөлөр, ылангыя Чилиниң, Аргентинаның болгаш Уругвайның төлөлери Рио-де-Жанейрода чедип келген деп конгресстиң организастыг комитеди дыннадып турар.

Ойтур шапкан

ГАВАНА. (СЭТА). Куба-биле эп-сеткил каттыштырылгазының латин-америк конгрези Рио-де-Жанейрога ажыттынарының бүдүүзүнде бразиль реакция болгаш делегейниң империалистиг күштери ону эрттиринге шаптыктаарын оралдажып турар деп чүве парлалганың дыннадыгларындан билдинип турар. Конгрессти аңаа эрттирерин Бразилияның төп эрге-чагырганларындан чөпшээрээн турда-ла Гуанабара штаттың губернатору сураглыг реакционер Карлос Ласерда ону «хоруп» турар өнчүк-чөнгээлиг «декретти» үндүрген. Ласерда конгрессти деткээн митингилерни организастаарын хораан болгаш өске чурттардан кээп турар төлөлөрни тудуп хоругдаар деп кыжанган.

Ласерданың өнчүк-чөнгээл и г ажыл-чорудулгазы бразиль хөй-ниитиниң күштүг киленнээшкинин болдурган. Пренса Латина агентилелдиң Рио-де-Жанейродан дыннатканы-биле алырга, конгресстиң белеткел комитединиң даргазы генерал Гонзага де Оливейра Лейте Ласерданың шиитпирин «кара туразында болгаш дуурын ёзугаар эвес» шиитпир болур деп айыткан. Бразилияның политиктиг болгаш хөй-ниитичи өскү ажылдакчызы депутат, «Националисчи парламент фронтузунун» даргазы Сержио Магальяэс Ласерданың шиитпирин база буруу шапкан. Ол фронт үс хире депутаттарны болгаш сенаторларны каттыштырып турар.

Национал конгресстиң кежигүннери — депутаттарның болгаш сенаторларның төлөлери республиканың президентини Жоао Гулартка чораан. Куба-биле эп-сеткил каттыштырылгазының латин-америк конгрезинге кээп турар даштыкы төлөлөрге чазак кандыг-даа моондактаашкынны кылбас деп президент аларга медеглээн.

АЛЖИРДЕ ЧЕР РЕФОРМАЗЫ

АЛЖИР. (СЭТА). ТАНЮГ агентилелдиң корреспондентизи-биле кылган беседазынга Алжириң көдээ ажыл-агый болгаш аграр реформа министри Амар Узганның медеглээни болза, Алжирге аграр реформаны чоруткан соонда алдынган бүгү черлерни коллективтии-биле ажылдап кылыр апаар. Ол черлерни, а ол ышкаш мыйыстыг бода малды тараачыннар чөвүлелдериниң эргезинге шилчидип бээр деп турар. Чер реформазын чорутканының түннелинде Алжирде ажылдан кылып турар барык 7 миллион гектар черни коллективтии-биле ажылдан кылыр болурун ол демдеглээн.

Оон дараазында аграр реформаны боттандырып турарының үе-чадаларын ол тайылбырлап чугаалаан.

Чазактың чер реформазын Алжирге үш үе-чадада боттандырар деп ол чугаалаан. Бирги үе-чада каш айларның мурнунда эгелээн. Боттарының удуртукчу чөвүлелдерин ам бөзин соңгуп алган ядыы тараачыннарга бир миллион гектар хире черни шилчидип берген болгаш ам бо үеде черни коллективтии-биле ажылдап кылыр турар.

Амга чедир көшкен европейжилерниң эргезинде турар 1.500 муң гектар черни чер реформазының ийиги үе-чадазында алыр.

Үшкү үе-чадада боттарының күш-ажылы-биле ажылдап кылып шыдаар чер участоктары алжирлериң боттарынга турарын барымдаалаш, оларның чер участоктарының хемчээлдерин кызыгаарлаар.

Алжир—экономиктиг хамаарышпас чорук дээш демиселде

АЛЖИР. (СЭТА). Чоокта чаа Алжириң Национал тургузулга хуралы капитал салыышкыннарның программазын чугаалажып көөрүн эгелээн. Чазактың баштыңы Бен Белла бо айтырыгның талазы-биле делегеңгей чүве чугаалаан. «Хамаарышпас чорук—революцияның эң чоокку сорулгазы болур деп, ол демдеглээн. Алжир хожудангай чоруктан уштунуп, программада айыткан социалистиг орукче кирген турар төлөдө хосталга дээш чорудуп турган демиселден-даа артык шиитпирлиг демиселди бүгү фронтуларга ам чорудар ужурлуг...»

«Экономиканы планнаарынга таарымчалыг байдалдар тургустунганда, чүгле ынчаарда, чурт экономика болгаш социал депшилгениң оруунче кирип шыдаар...» деп Бен Белла демдеглээн.

Программада көрдүнген хөрөнгилерниң 36 хуузун көдээ ажыл-агыйны хөгжүдеринге болгаш 17 хуузун үлетпүрнү хөгжүдеринге киирерин Бен Белла айыткан.

Австрияның чаа чазаа

ВЕНА. (СЭТА). Канцлер Альфонс Гофбахка баштаткан чаа австри чазак тургустунган.

Австрияның Социалистиг партиязының даргазы Б. Питтерман оралакчы канцлерниң албан-дужаалынга хевээр артар.

Турцияда чыскаалдар

СТАМБУЛ. (СЭТА). Чоокта чаа Стамбул университетиниң студентилериниң массалыг чыскаалы Таксим шөлге болган митинг-биле доозулган. Студентилер президент чораан Баярны хоругдалдан хостап үндүргениниг-биле холбаштыр удурланыышкынын илергейлээн болгаш май 27-ниң эргилдезиниң принциптеринге боттарының шынчызын медеглээннер. Хоорайның кудумчуларынга чоруп турган үезинде студентилер «Ени Истанбул» солунуу болгаш «чөптүг чоруктуң партиязын» деткип турар парлалганың өске-даа солуннарын ора тыртып, өртедип турган.

«Чөптүг чоруктуң партиязының» (Мендерестиң ам хоругдаан демократтыг партиязының) талалакчыларының улуг эвес чыскаалы хоорайга ооң-биле кады болган.

Хоорайга ийи бөлүктериниң үскүлежиишкинин чайладыры-биле айыыл чок чоруктуң хемчеглери алдынган.

* * *

СОФИЯ. (СЭТА). Анкарадан дыннадып турары-биле алырга, чоокта чаа Турцияның айыыл чок чоруунуң национал чөвүлелиниң онза хуралы премьер-министр Инөнюнуң даргалаашкыны-биле болуп эрткен. Хуралга кол штабтың начальники, курраг чер, шериг-далай болгаш шериг-агаар күштериниң командылакчызы, өскедаа дээди дужаалдыг офицерлер—чөвүлелдиң кежигүннери, а ол ышкаш чазактың кежигүннери киришкен.

Чазактың парлап үндүрген тускай медеглелинде чугаалап турары болза, түр үеде хостап салган президент чораан Баярны долгандыр каттышкан шаандагы турк чагырыкчыларның болгаш «чөптүг чоруктуң партиязының» талалакчыларының өскээнниг үүлгедиглерин, бодалдарын чайладыр сорулга-биле бүгү-ле эргежок чугула хемчеглерни алыр деп Турцияның чазаа шиитпирлээн.

„ЧООС“

КИНО

Депшилгелиг америк чогаалчы Альберт Мальцтың чогаалдарын номчаан боор силер. Чогаалчы «Оюн», «Делегейде эң-не аас-кежиктиг кижи», «Чоос» деп рассказтарынга 1930 чылдардагы Американың амыдыралының аңгы-аңгы талаларын көргүскен. «Мосфильм» киностудиязы ол рассказтарны ёзугаар «Чоос» деп кино-чурукту кылып үндүрген.

Дендии хоозураашкын кемнигхеректер үүлгедиринче кижилерни албадап турар.

Дүнеки хоорайның карангы, соок кудумчузунга самдар идик-хептиг бичии оол көстүп келгеш, кайда-ла чем артынчызы чыдыр ирги деп дилегзинип, шагзыргай карактары-биле карангы булуңнарже коргуп көрүп, хорлап балыгланган эриннерин сирилеп чоруп турар. Оон ачазы ажыл чок, угбазы аарып турар. Хенертен мотор даажы ыржымны үрептер. Сүт сөөрткен машина кудумчуга доктаай бээр. Чолаачы хааржак сүт көдүрүп алгаш чоруй баар аразында ол бичии оол бир шил сүттү оорлап алгаш машинадан дужүп келирге, чолаачы уткуп келир. Ынчалза-даа оол чаасканаан эвес, оон биле ачазы... Чолаачы оолга дээринден дидинмес, чүге дээрге оон шимчээшкин бүрүзү ону өлүрериниг белен каржы, аш карактарның хайгааралында.

Он үш харлыг оол бежен көпеектиң чоозун таварылга болуп тып алыр. Ядаралга хоозураан улуг кижи ону ол бичии оолдан хунаап алырын ораалдажыр, ынчалза-даа ону ол оол борбак даштар-биле хайыра чокка соккулап ойладыптар.

Ынак кадайын чемгерер чем, кедер идик-хеп садып алыр кашла акша ажылдап альр дээш, секунда бүрүзүнде кижи хамаан чок, агаарже машина безин тээргеннелдир часты берип болур нитроглицерин сөөртүр машинага чолаачы болуп ажылдап кирип алган кижи бодунуң дугайында «Делегейде эң-не аас-кежиктиг кижи мен» деп чугаалап, өөрүп турар.

Ол кино-чуруктуң допчу утказы ындыг. Ону киносценарист А. Алов кинорежиссёр В. Наумов тургускан. Кол рольдарны А. Попов, Р. Плятт, Г. Стриженов, Э. Гарин ойнап турар.

А. ДАРЖАА.

АМЫДЫРАЛДЫҢ ФАКТЫЛАРЫ

ӨЛҮМДЕН КҮШТҮГ

Аныяк партизан Таня Логунова 1942 чылдың январьның бир-ле кежээзинде Королевщина суурга хаактыг чоокшулап келген. Павловтуң партизан отряды-биле харылзажырыынга дуза чедирип болгу деп кижилер ол суурга турган.

Хаактарын орук кыйыында ыяш аразынга чажырып кааш, уруг суурга чедип келген. Таня үнү чок кижи болуп алгаш, фашистерге эм алыр бижик сунуп, суур аптеказынче бар чыдарын имнеп турган. Ынчалза-даа немецтер ол суурда чаңгыс-даа кижиге бүзүревес турганнар. Таняны эттеп, партизан отряды кайда турарын билип алыр дээш байысаагаш турупканнар, канчаар-даа хилинчектеп турда ол чаңгыс сес этпээн, үүгле элбек карак чажы-биле аңаа харыылап келген. Кежээ орайтагыже ынчаар хилинчектеп келирге уруг моорап калган, фашистер ону аңмаар иштинче киир октааш, шөөчалап кааннар.

Дүне Таня миннип келген, арай деп угдунуп туруп келгеш аңмаарның кызаа сонгазын барып бакылай берген — ол дүн тоолда дег каас чараш кылдыр аңаа көзүлген. Айның ийлы чыры хереллеңнип, хыраалыг ыяштарны оон чыры магалыг чараш кылдыр каастап турган. Ол кышкы дүне дайын мурнунда бир-ле часкы хүн Таняга сагындырып келген. Ынчан оларның чечектелген садынга магалыг-ла чараш турган!

...Смоленщинада Стабна деп суур бар. Бот-боттарындан ылгашпас бажыннар суурнуң ногаан садтарынга бүргеткен көстүп турар. Суурну долгандыр тараа шөлдери, хадыныг арыглар, чойганныг аргалар хүрээлээн.

Логуновтарның улуг өг-бүлези делгем бажыныг турган. Бодунуң элекке мөчүп калган өнүүг—ол суур чурттуг тараачын Афанасий Логуновту солуй, ол улуг өг-бүленің адазы болу бергеи кижини чаңгыс суур чурттуглары аңаа-ла Петрович деп үндүлеп адап турган. Хоочун коммунист Петр Петрович Сенкевич ынчан Стабна көдээ Советиниң даргазы турган, а оон кадайы Ксения Павловна Логунова улуг уруу-биле колхозка ажылдап тургаанар. Оон бир уруу Татьяна ынчан башкы училищезинге өөренип кирген. Болганчок-ла ажына берген турар боорга өг-бүлезинин ишти Петушок (аскырдагаа — —ред) деп шолалап алган, хеймер оглу Петр көдээ ортумак школага өөренип турган.

Ол часкы хүн Петрович, чажыт ажылга кады ажылдап турган. Сибирьге кады кара бажыңга шиитпирип чорааны Фелкс Эдмундович Дзержинский биле Глеб Максимилианович Кржижановский оларның дугайын өг-бүлезиниң кежигүннеринге чугаалап берген. Сибирьниң хоругдалындан партияның даалгазын ёзугаар дезип үнгеш, аңаа будун үжүдүп алганын Петрович база-ла чугаалап берген. Оон соонда ол, Октябрь революциязының тиилээнинің баштайгы хүннеринде Владимир Ильич Ленинбиле каш удаа ужуражып чугаалашканының дугайын база-ла чугаалаан.

Хамаатты дайынның чылдарында Петр Сенкевич фронтута дайылдажып чораан. Дайын төнген дораан ол Смоленщинага келгеш, колхоз организакчыларының бирээзи апарган.

Ада-чурттуң Улуг дайыны эгелээн. Гитлержи аг-шериг чөөн чүкче бурунгаарлавышаан, Смоленщинаның суурларын хан-чинге борап турганнар. Совет кижилер партизан отрядтарынга барып, эжелекчилер-биле амы-тынын харам чокка демисежип эгелээннер. Стабна суурга улустуң өөрүн негеп алыкчыларын Петрович удуртуп турган. Партизан отрядынче оон-биле кады Лагуновтарның бүгү өг-бүлези чорупкан. Дайын мурнунда суурга башкылап турган Таня аңаа баргаш, партизан отрядында комсомолчуларның баштыны болу берген. А Ксения Павловна биле оглу Петушок партизаннарның хайгыылчылары апарган...

...Таня аңмаар соңгазын өттүр суурнуң харлыг кудумчузун көрүп олурган. Оларның садынга болган ол магалыг чаагай часкы хүн-биле бо коргунчуг кышкы соок дүннүң аразы аңаа дыка-ла ырак ылгалдыг кылдыр сагындырган. Ам даарта та кайы хире хилинчектээр чүве? Ону шыдажып эртип шыдаар хире күш менде бар бе? деп, ол боданган.

Эртен Таняны немец солдат кудумчуга үндүрүп келген. Гитлержилер ону ында шагда-ла маныаан турганнар. Уругну база-ла камхайыражок эттеп эгелээннер, ынчалза-даа ол борта база-ла чаңгыс-даа сөс ыыттаваан. Ынчаар орта фашист офицер орукче айыткаш, «чоруп руй бар» деп холун чаңгаан. Таня хосталганынга бүзүревейн, кудумчулап оожум базылкан. Хеп-хенертен оон соонда элээн каш боо даажы дыңналган. Октар оон бажының кыры-биле сыыгайнып эрткилээн. Эзгипсээзи келир, маннап ынай болуксаар, ынчалза-даа Таня бодун туттунуп, демги-ле оожум кылажы-биле бурунгаарлап олурган. Немецтер кажарлап, ылап дүлей бе дээрзин хынап турганын ол билип чораан.

Каш-ла хонук эрткен сөөлүнде Таня Логунова чугула дайынчы операцияга киржир апарган. Ол операцияны Миша Шерстобитов баштап чораан. Партизаннар Юдина дээр көдээ суурже халдаашкын кылыр, оон чурттакчыларынга човулан ужуражтыргаш туруп берген ол черниң полицейжилерин чок кылыр даалгалыг турган.

Стабна чурттуг таныры кадайга Таня аргага ужуражы берген.

—Сен-даа Юдинаже бар чыдар эвес сен ыйнаан? Бир эвес ындыг болза ынаар барган-даа хөрээн чок, ол суурда немецтер кедеп манап турар. Оларның ында мөөнгеп эккелген солдаттары дээрге ана «дүк-шимчээр» чүве чорду!

«Юдинада маныг бар, а бистиң улузувус ында барган-на болгай!» деп бодал ону от-биле чиртипкензиг дувуредипкен.

Таня хаактарынга турупкаш, ол суурже хончуг дүрген халып каан. Юдина көстүп келген. Чүгле хем кежери арткан. Ынчап тура Таня аткылажыышкын дыннап каан. Суур чанында тулчуушкун эгелей берген болган. Суурга чедир чүгүре бергеш, Миша Шерстобитов сөөлгү граната-зы-биле бодун чаза тепсипкеш, өлген чытканыя көрген. Партизанны тудуп алыр дээш чоокшулап келген элээн каш гитлержилер Мишаның граната-зының частыышкынындан өлген болган.

Тулчуушкун чаа-ла изиг түлүктеп турган. Ол дээрге дең эвес тулчуушкун болган. Партизаннар-биле кады комсомолчуларның удуртукчузу Таня Логунова база-ла маадырлыг тулчуп турда, оон таптыг-ла чулчургайынга бир-ле чүве изиш кылдыр дегген...

Отрядтың эмчизи моллав кыс Феня өөрүнүн кызын чораан эккелгеи балыгланган Таняга кандыг-даа дуза чедирер аргазы чок болган. Партизаннарның даалгазын ёзугаар бир-ле суурда немец шериг эмнелгезинде ажылдап турар, Таняның таныыры башкы Мария Степановага апаарыбиле чадаг шанакка сөөртүп алгаш, партизаннар чээрби ажыг километрни эрткен.

— Кандыг-бир аргазын көргей бис аан—деп, Мария чугаалаан.

Эмнелгениң кол кезер эмчизи болуп ажылдап турар немец профессорга Степанова чеде берген. Шынгыы болгаш кезээде дүгдунчек аажы-чанныг, ол кырган немец Марияга бак чаннавас турган. Ук доктор фашист идеологияга каттышпайн турар, эптиг таварылга бүрүзүнде-ле совет кижилерге дуза чедирип турар дээрзин Мария даап билип турган.

Таняны профессор шинчил көргеш;

— Доп-дораан кезиишкин кылыр черже аппарыңар!—дээн.

Кезиишкин кылган сөөлүнде Таня демги шериг эмнелгезинин чанында чадыр бажыңга чыткан. Оон байдалы ам-даа берге хевээр турда бирле саттынысчы идегет фашистерге: «Силериниң аспаанарда хортан дайзыннарыңарның бирээзи боду-ла кирип келип-тир» деп дыннадыпкан.

Партизан кысты доп-дораан оон хоставас болза хоржок болу берген. Немец шериг эмнелгезин дүн-хүн чок фашистер таныыллдан турганы-биле, ону кылыры ындыг-ла белен эвес турган. Партизаннар Таняның чыткан бажыңының адаан үттей каскаш, уругну негей тонга ораапкаш, кудумчуже үндүрүп алганнар, а оон бичии оолдар чадаг шанакка суурдан үндүр сөөртүп эккелген.

Башкы Степанованы доп-дораан партизаннарның баззазынче чедип келзин деп, командирниң берген дужаалын олар дамчытканнар. Канчангаш чүве ийик, Мария оон дүрген арлы берип четтикпейн барган. Фашистер ону тудуп алгаш, даартазында азып өлүрген.

...1943 чылдың февраль чедиде Таня-биле кады беш партизан-хайгыылчылар элээн улуг фашист шериг кезээ кээп дожтааган Заозерье деп суурже чорупкан. Хайгыылчылар кежээликтей отрядче ээп келир ужуурлуг турган, дүн дүжүп келген, а олары—сураг болган. Ынчан өлген партизан Коваль ирейниң Заозерье суурда кадайының бажынынче Миша Хайрединовту чорудупкан. Ол бажынче кире бергеш мендилешкеш, көрүп турарга саңдайда ийи кырган кадай ыглажып олурган, а стол кырында комсомол биледи кызыл хан апарган көстүп чыткан. Билетте чыпшыртынган бичии фоточуруктан демги партизан оол Таняның арвын таныаан.

— Таня канчап барганы ол?— деп, хайгыылчы дегийт-ле айтырган.

— Бөгүнгү тулчуушкунга партизаннар шупту өлүртүп кагдылар. Таняны бис ахы-дүнма хөөрүнде аппарып хөөржүттүвүс. Ёзулуг чурум ёзугаар ажаадывыс, а оон хөөрүн немецтер билбезин дээш кырынче хар чашканнап каан бис...— деп, Коваль ирейниң кадайы шүжүлеп ыглавышаан, чугаалаан.— Оон бажыңга болгаш хөрээнге ок дегбээн хире, бүдүн чорду. Чүгле холүндан, бүдүндан-на хөй хан төктүр чорду. Таняны пес-биле ораал чыдар аравыста безин оовус шуут көк-мөөн апаргандыр, оглум—деп кадай уламчылаан.

— Өлүг кижиден хан төгүлбес ышкажыгай!—дээш, Миша олурган саңдайындан тура халып келген — Дириг кижи хөөржүдүп каанынар ол дуу!

Ковальдың кадайы кортканындан тейлей каавыткаш, тонун эктинге эштп тыртып алгаш, хүүрек алгаш, Михаил-биле хөөрлерже ыдыпкан. Хөөрүнү казып каапканнар. Ында Таня дээрге удаан кижи дег чыткан. Эриннерин ызыртыныпкан, ийи караан шийипкен болган. Ковальдың кадайы уругнуң хөрээнге бир кулаан дегзип алгаш, дыңнаалаан. Чүрек дыңналыр-дыңналбас соп чыткан. Таня дириг! Михаил дүктүг чоллак тонун ужулгаш, Таняны орта ораагаш, арыгда баглап каан аңдыынче маннапкан...

Каш хонган сөөлүнде аар балыгланган уругну самолёт келгеш, Москваже алгаш барган.

Кажан Таня шериг эмнелгезинден үнүп келирге, институтка барып өөренирин аңаа сүмелээннер. Ол боду ынаавайн барган. Уруг бодунуң партизан отрядынче ээп келген.

...Ам бис бо Татьяна Афанасьевна Логунованың бажыңында олурарывыс бо. Ол ам Москвада «Динамо» стадионунуң чоогунда чаа бажыңнарның бирээзинде чурттап турар.

ССРЭ-ниң революция Музейинде көргенивис, ынчаардагы чоллак тонунуг, көк папаха бөрттүг, карааның кирбиктери кара, партизан кыс Таня Логунова-биле амгы Татьяна Афанасьевнаны чаягаар-ла деңзилей көрүксээни келир. Чылдар эртип, ол шала улгадыксай бергени илдең болбайын ээн. Бажының дүктери мөңгүн өңнүг кылдыр агара берген, арнында — доора-хээре дырышкактар көвүдээн. Ынчалза-даа ак-көк карактарында дириг өөрүшкүнүн хереллери чайыннанмышаан.

Татьяна Афанасьевна партизан тулчуушкуннарында киришкени дээш Ленин ордени, Ада-чурттуң дайынының ордени-биле болгаш дайынчы медальдар-биле шаннаткылаан. Дайын төнери билек аңаа пенсия тывыскан, төлептиг дыштаныр эргени аңаа саналдап турган. Ынчалза-даа ол бүгү тамчыктыг чоруктардан Таня ойталап каапкаш, Москваның күрүне университединиң чанында аспирантурага өөренип кирген. Көдээ башкы чораан, партизан кыс удаваанда эртем кандидадының диссертациязын чедиишкиниг дужаан алган болгаш ам үеде университеттиң төөгү факультединде эртем ажылдакчызы болуп ажылдап турар.

Татьяна Афанасьевна өскен, төрээн черинге база катап чедип, бодунуң дайынчы эш-өөрү-биле ужуражыры күзеп турар.

Өлүмну ажып тиилээн эрес-маадырлыг чоруун дыңнаан кижи бүрүзү магадаар, бо бөдүүн, кайгамчык орус хеөрээжен кижи-биле байырлажып тура, оон холун дыңзыг тутканбис.

А. РОЖКОВ.

Республикага АГААР-БОЙДУСТУҢ байдалы

Бөгүн республикага булуттагылап каап турар хүн болур, хар шоолуг чагбас. Хат ёй-тавында болгаш чоорту дыңзыыр. Агаарның температуразы: республикага—3 градус чылыгдан 2 градус соок, а Кызылга—1—3 градус соок.

Редакторнуң оралакчызы Д. О. БЕГЗИ.

Кинотеатрларга

МАРТ 30-ДЕ

«НАЙЫРАЛ»: «Кижи-амфибия» 9.40, 1, «Кронштадтан келген бис» 11.40, 2.40, «Үш мушкетер» 4.30, 8.10, 10, «Каролина Риекская» 6.30 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: Мультипликациялар 10, «Ак-Азыг» 11.15, «Ногаан патруль» 1.15, «Кудумчуда алдептиг ужуралдар» 3.15, «Туреңгиниң чугаазы» 5.15, «Баштайгы өөрүшкүлер» 7.15, «Делегей бис кырынга турда», «Баштайгы өөрүшкүлер» 9.15 шактарда.

«ЕНИСЕЙ»: «Беркуттуң» ижээнинде» 10.30, 12.30, «Александр Невский» 2.30, 6.30, Казимир» 4.30, 8.30 шактарда.

«ВОСТОК»: «Хуана Гальо» 7.15, «Өлүм чок гарнизон» 11.15, 1.15, «Хат» 3.15, «Өскүс эвес сен» 7.15, «Дерттүң чүрээ» 5.15, «Дошкун крайның кокпалары-биле», «Дерттүң чүрээ» 9.15 шактарда.

РЕДАКЦИЯНЫҢ АДРЕЗИ: Кызыл, Шетинкин-Кравченко кудумчузу бажын № 3. ТЕЛЕФОННАРЫ: редакторнуң 24-63, редакторнуң оралакчызының 35-24, пропаганда киллизиниң 23—54, харыысалгалыг секретарының 23-35, көдээ ажыл-агый киллизиниң 25-38, партийжи амыдырал киллизиниң 37-13, иштики информация киллизиниң 20-60, чагаа болгаш совет тургузуг киллистериниң 21-27, үлетпүр болгаш транспорт база культура амыдырал киллистериниң 22-64, бухгалтериянның 31-75, корректорларның 21-47, харыысалгалыг дежурныйның 23-54. Солун келбейн барганда 32-75 телефонче долгаар.

ТС—00110 Чагыг № 129. Культура министерствозунуң типографиязы